

Erkel-kiállítás a Liszt Ferenc Emlékmúzeumban

2010. június 5-én a Liszt Ferenc Emlékmúzeumban Erkel Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából új időszak kiállítás nyílt *Erkel Ferenc, a Zeneakadémia igazgatója* címmel. A múzeum így módon fejezi ki tiszteletét a Zeneakadémia első igazgatója előtt. A megnyitó beszédet a zeneakadémia rektora, dr. Batta András tartotta, a koncertet a Zeneakadémia tanára, Prunyi Ilona adta, közreműködött szintén a Zeneakadémián oktató *Keveházi Gyöngyi* tanárnő.

Az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia csaknem fél évtizedes előkészítő munka után 1875-ben nyithatta meg kapuit. Az intézmény elnöke és a zongora mesterkurzus vezetője *Liszt Ferenc* volt, az igazgató és a zongora osztály vezetője *Erkel Ferenc* lett, mellettük *Robert Volkmann* (zeneszerzés), *id. Ábrányi Kornél* főtákar, (elméleti és történeti tantárgyak tanára) és *Nikolits Sándor* (zeneelmélet) kezdte el az oktatást. Bár Liszt Ferenc nemzetközi hírneve és tekintélye kezdettől fogva megadta külföld felé is az intézmény rangját, a mindennapos feladatok megszervezése, a folyamatos működtetés és fejlesztés irányítása elsősorban az igazgató Erkel Ferenc kezében volt. Erkel és Ábrányi feladata volt a rendezés, az órarend, a tanterv kialakítása, a zeneműtár fejlesztése és a felvételik meghirdetése. A Zeneakadémia 40 hallgatóval kezdte meg működését 1875. november 14-én, Liszt lakásán, Erkel megnyitó beszédével.

A kiállítás a múzeumi kiállítótérben Erkel Ferencet, a Zeneakadémia igazgatóját mutatja be, a földszinti kiállítótér pedig a tanárt hozza életközelségbe. Az intézménytörténeti bemutatás a Zeneakadémia első tizenkét évének legfőbb eseményeit foglalja össze. Erkel törekvései végig összhangban álltak Liszt elképzeléseivel, a tanintézmény fejlesztésének módjában, színvonalának emelésében, ugyanakkor a magyar jellel kiemeléseben a Zeneakadémia két vezető egyénisége teljesen egyetértett. Ezért Erkel megnyilatkozásai mellett a kiállításon helyet kapnak Liszt levelei is. Ilyen kiemelt témakörök a kiállítás anyagában például Ábrányi Kornél könyvei, amelyeket Erkel és Liszt javaslatára a Zeneakadémia tankönyveiként használtak, vagy a magyar hangszerkészítők (zongora, orgona) támogatása. Az Erkel igazgatósága (1875–1887) alatti időszak meghatározó a Zeneakadémia fejlődésében, hiszen a ma is működő Régi Zeneakadémia épületét 1879-ben sikerült az intézménynek megkapnia, amely lehetővé tette az oktatás nagy ívű fejlődését, az orgona építését, új tanszakok indítását, további tanárok bevonását az oktatásba.

Erkel mellett megelevenednek tanártársainak és növendékeinek alakjai is, hiszen csak a teljes tanári kar testülete és a diákok teljesítménye tudja együttesen igazolni az igazgató Erkel Ferenc törekvéseit. Ilyen kiállított dokumentum például *Huber Károly* egyik személyes hangú levele Erkel Ferenchez, mint igazgatójához, vagy szintén egy meghatározó pillanat az intézmény történetében *Hubay Jenő* eskütetele.

A kiállítás főként a Zeneakadémia gazdag irattári dokumentációjára támaszkodva teszi élővé az intézmény vezetőjének feladatait, problémáit és sikereit. A tanári értekezletek izgalmas jegyzőkönyveiből, mint a leghitelesebb forrásokból értesülünk az intézmény oktatási rendjéről és feladatairól, mint például újabb tanárok bevonásának szükségességéről, pontos órabeosztásokról és tantárgyakról. Ezen kívül két olyan dokumentum is látható a kiállításon, amely az irodalomban nem közzismert, mégis fontos adalékkal járulnak hozzá Erkel jellemrajzához. A Zeneakadémia megalakulása után még sokáig komoly anyagi gondokkal küzdött, léte többször hajszálon múltott. Ha ezalatt Erkel vagy Liszt hátat fordított volna neki, kártyavárként összeomlik. 1879 telén például Erkel saját pénzéből fizette ki a Zeneakadémia fűtésének számláját, és annak ellenére, hogy ő volt a legmagasabb óraszámban tanító zongoratanár és az igazgató, Huber Károly váratlan halála után ő vette át az abban az évben indult hegedű tanszak irányítását is, amíg nem találtak a tanszak élére más tanárt.

A kiállított tárgyak között találjuk a Zeneakadémia pecsétjét is. Mellette egy olyan könyv kapott helyet Liszt könyvtárából, amelynek címlapján látható a pecsét nyoma, és Liszt kézírásában olvasható, hogy a könyvet a Zeneakadémia könyvtárának ajándékozta. Liszt nemcsak ezt a könyvét, hanem egész budapesti könyv- és kottatárát a Zeneakadémiára hagyta, nagylelkű példáját mások is követték. A kiállításon olvashatjuk azt a dokumentumot is, amelyben értesítik az igazgató Erkel Ferencet, hogy Ferenc József császár és király jóvoltából az újonnan megnyílt Zeneakadémia könyvtára kap egy példányt az akkor induló Mozart-összkiadás köteteiből, illetve a Rózsavölgyi Kiadó szintén felajánlott egy sorozatot a könyvtár számára a kortárs magyar szerzők frissen kiadott műveiből.

A kiállítás lenti részének kezdete Erkel ifjúkorát, zenei tanulmányait és azt a környezetet villantja fel, amelyben a fiatal zongoraművész és karmester zenei műveltségét szerezte, azt a tradíciót, amelyet később tanárként tovább adott tanítványainak. A többi tárló már Erkelt, a zeneakadémiai tanárt mutatja be, a leghitelesebb források felhasználásával: a kortárs Ábrányi Kornél visszaemlékezésével és tanítványainak hozzá írott kérelmei, levelei által. A tértárlóban megtaláljuk az általa tanított tananyagot is, de a hangsúly elsősorban Erkel emberi hozzáállására, a tanár gondoskodó szeretetére irányul. Ennek egyik fontos megnyilvánulása például az a tény, hogy Erkel közbenjárására a Zeneakadémia harmadik tanévétől kezdve a legtehetségesebb zeneszerző-növendékek munkájukat az ország első és nemzetközi rangú együttesével és legkiválóbb karmesterével: a Nemzeti Színház zenekarával és *Erkel Sándor* vezényletével mutathatták be közönségnek.

Több zeneakadémiai hallgató, akiknek levelét bemutatjuk, az intézmény későbbi legendás híró tanárai, igazgatói lettek, illetve a magyar zeneélet kiváló művészei, mint például *Aggházy Károly*, *Thomán István* vagy *Hubay Jenő*. A diákkorból származó levelek mellett megtaláljuk ugyanannak a művésznek már érett korából származó olyan munkáit is, amelyek a Zeneakadémia tananyagává váltak.

A kiállítás célja az volt, hogy szerény keretek között megismertesse a látogatókkal azt a történelmi pillanatot, amelyről Liszt ír Erkel Ferencnek 1875 októberében, igazgatói kinevezése alkalmából, de még a Zeneakadémia megnyitása előtt: *„Több mint 30 éve képviseli és támogatja Ön a legdícsőbbben művei által Magyarországot zenéjét. E zenét ápolni és fejleszteni: a budapesti Zeneakadémia feladata. Az ügy tartósságáról és sikeréről kezeskedik az Ön belátó gondoskodása az igazgatói poszton. Amit emellett nekem kell munkálkodnom, nem maradhat el, s történjék mindaz Önnel a legnagyobb egyetértésben.”*

Domokos Zsuzsanna

Opera és nemzet

Kiállítás az MTA Zenetudományi Intézetében

Erkel Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából nagyszabású kiállítást rendeztek az MTA Zenetudományi Intézet budavári épületében. Az Erdődy-palota a Budai vár egyik legszebb barokk stílusú épülete arról is nevezetes, hogy itt vendégeskedett Beethoven 1800-ban, amikor a Várszínházban hangversenyt adott.

Ez a pompás épület méltó környezete a XIX. századi magyar kultúra csodálatos fejlődését bemutató tárlatnak. A reformkor óriási lendületet adott a magyar nemzeti törekvésekhez, az önálló magyar színház s a nemzeti opera megteremtéséhez. A kiállítás fő mentora *dr. Tallián Tibor*, a Zenetudományi Intézet igazgatója és munkatársai a címmel is jelezni kívánták, hogy Erkel Ferencet a maga korában, s annak kiemelkedő alakjaival együtt ismertetik meg a látogatókkal.

* * *

Egy gimnáziumi diák csoporthoz csatlakozva hallgattam meg *Gombos László* tárlatvezetését, aki a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola tanára és a kiállítás egyik alkotója. Itt szerzett élményeimet szeretném megosztani olvasóinkkal.

A rendezők négy teremben, négy téma köré csoportosították a dokumentumokat, úgy, hogy azok Erkel Ferenc köré rendeződjenek.

Az első terem **„Az opera és nemzet”** címet viseli, ahogy hallottam, ez az opera előszobája, a szalon – ezért is borítja kárpit a falakat, mint a XIX. századi polgári szalonokban. Itt megismerkedhetünk Er-

kel Ferenc őseivel, gyermekkorával, tanuló éveivel. Az opera vonatkozásában pedig mindazokkal a személyekkel, akik valamilyen módon kapcsolatban voltak a színházzal és főként az operával. A tárlókban pozsonyi dokumentumok mesélnék az Erkel nagyszülőről, akik Pozsonyból érkeztek, unokájuk már Gyulán született. Erkel szülei kívánságára a gimnáziumot Pozsonyban végezte, itt hallotta zongorázni a csodagyerek Liszt Ferencet. A következő város Kolozsvár, ahol a fiatal Erkel dolgozott. Fotókat, rajzokat látunk a régi városról, Dérynéről, a magyar vándor-színjátszás nagy alakjáról és plakátokat a színházi előadásokról. A kiállított ruhák is a XIX. századot idézik, közöttük egy teljes díszmagyar, mely a magyar díszítőművészet remeke. Ebben a teremben találunk még egy érdekességet, Erkel sakk-szenvedélyének dokumentumait. Az újságok rendszeresen közölték sakk játszmáit. S ő volt a pesti sakk-kör alapító elnöke.

A magyar színjátszás a vándor színésszel indult, Kolozsvárott alakult meg az első állandó színház, a fővárosban pedig először az 1830-as években Budán, a Várszínházban játszottak magyar műveket. Pesten, a mai Vörösmarty téren német színház működött –, hiszen akkor még meghatározó módon a német befolyás érvényesült. 1837-re épült fel a Magyar Színház, a későbbi Nemzeti. Erkel Ferenc útja Gyula, Pozsony, Kolozsvár, Buda után Pestre vezetett, ahol a Magyar Színház, a későbbi Nemzeti igazgatójaként nagyon hosszú ideig, 1874-ig működött.

A kiállítás második szobája valódi **Színház terem**. Középen, a legrégebbi Nemzeti Színház fotói alapján megfestett és berendezett hangulatos színpadképpel, színpadi árokka, sűgőlyukkal, korabeli hangszerekkel. A tárlókban az operák szövegekőnyveiből láthatunk, melyek valójában sűgő példányok voltak, ezért maradtak meg.

Erkel Ferenc – amellet, hogy operákat komponált –, hosszú ideig vezette a színház zenei tagozatát, ő szerezte be a kottákat, tanította be a zeneműveket és dirigálta a zenekart. A magyar operajátszás ugyanis a Nemzeti Színház programjának a legsikeresebb részét jelentette. A pesti német nyelvű polgárság számára hiába mutatták be Katona József vagy Vörösmarty drámáit, mert a veretes szövegekből semmit sem értettek. Az a magyar nemzeti réteg, amely értékelt, nem töltötte meg a színházat. Az operaelőadásokon viszont mindig telt ház volt. Klasszikus muzsikát is játszottak – Beethoven Fidelioját, Donizetti, Rossini, Bellini, Mozart darabjait – óriási sikerrel. Sok érdekes fotót láthatunk a korabeli előadásokról és az akkori híres énekesekről.

A harmadik kiállítási terembe, – amely az **„Opera és történelem”** nevet viseli –, egy kifordított utcai hirdetőoszlopon át jutunk be, melyen a korabeli színházi plakátokat helyezték el. A boltívek jelképesen három részre osztják a termet, a Hunyadi László című Erkel opera dizlettervét idézve. A tárlókban Erkel történelmi operáinak kézíratait helyezték el, az ablakokban pedig olyan magyar királyok képeit, akik megjelennek Erkel operáiban.

1840-ben mutatták be Erkel első történelmi operáját, a *Báthory Máriát* a Pesti Magyar Színházban, amit ekkor kereszteltek át Nemzeti Színházra. Ennél sokkal ismertebb a második opera, a *Hunyadi László*, amelyet néhány évtized alatt 200-szor adtak elő. Megismerhetjük az első és a 200. előadás plakátját. A kiállítás rendezői közkincsesé tették a máig leghíresebb Erkel opera, a *Bánk bán* irodalmi, történelmi és képzőművészeti relikviáit. Így például Katona József Bánk bán című drámája 1833-as kassai ősbemutatójának plakátját, de Gertrudis királyné siremlékének darabjait is, az eredeti rekonstrukciós rajzával.

A *Dózsa György* Erkel nagy történelmi operája, ehhez kapcsolódik a falon látható, Dózsa György tűzhalálát megjelenítő festmény, a kiállítás legnagyobb képe. A *Brankovics György* című opera török környezetben játszódik. Brankovics szerb fejedelemként – vesztére – szövetkezett a törökökkel, mert azok megvakították a két fiát, akiket túsznak küldött hozzájuk. A jellemzettek között ezért dominál a török jelleg. Ehhez a témához kapcsolódnak még a korabeli lovagló alakos kályhacsempék és a megmaradt kéziratok.

A tárlókban látható kéziratok közül egy különlegességre is felhívta figyelmünket Gombos László: Erkel Ferenc kézírásával olvashatunk egy verset Kőlcsey–Erkel *Himnuszából* – az operában ezt is előadták. Erkel a *Szózatot* is megzenésítette, de nem nyújtotta be a pályázatra, mert tagja volt a bíráló bizottságnak.

Amikor Erzsébet királyné a fővárosunkba látogatott, három magyar zeneszerző irt ünnepi operát *Erzsébet* címmel: Doppler Károly és Ferenc, valamint Erkel Ferenc. A történet Árpád-házi Szent Erzsébetéről szól. A három partitúrát láthatjuk a vitrinben és egy gyöngyökkel kirakott korabeli plakátot is.

Erkel Ferencnek tíz gyermeke volt. A fiúkat elég hamar bevonta a komponálásba és az operai munkába: Gyula már ötévesen nagydobon játszott az operában. Erkel legzseniálisabb gyermeke Sándor

volt, aki édesapja utódaiként hosszú ideig vezette a Filharmóniai Társaság zenekarát, s az operában több ezer előadást dirigált. Levelek, fotók mesélnek erről.

Az utolsó terem „Az opera és a nép” címet viseli. 1844/45-ben indult el a népszínművek bemutatása, nagy sikerrel, amely elvezetett az 1848/49-es forradalomhoz. A népszínműhöz kapcsolódik a katonaság és a forradalom témája, amelyhez Erkel Ferenc is csatlakozott saját darabokkal. Két vígoperát komponált, a *Saroltát* és a *Névtelen hősöket*, de ezek halványabbak, mint a nagy tragédiái. A termet korabeli parasztbútorokkal rendezték be, mellettük cimbalom, bőgő és két hegedű. A falon akkori fegyverek láthatók és egy eredeti 48-as zászló.

A Zenetudományi Intézet munkatársai erre a kiállításra, amely 2011 augusztusáig látogatható, fel-dolgozták a teljes Erkel hagyatékot. Célul tűzték ki, hogy minél szélesebb körben megismertessék a magyar nemzeti opera megeremelője, Erkel Ferenc sokoldalú és példaértékű életművét.

Zika Klára

Erkel-napok a Károlyi Palotában

A Filharmónia Budapest Nonprofit Kft. 2010. szeptember 10. és 13. között rendezte meg – Erkel születésének 200. évfordulója alkalmából – az *Erkel-napok* című rendezvényét a Petőfi Irodalmi Múzeumban, a Károlyi Palotában. A négy nap műsorában hangversenyek, irodalmi est, családi program és sakkversenyek szerepeltek.

Az Erkel-napok rendezvénysorozat első eseménye a szeptember 10-i *„Erkel és kortársai”* című program volt, melyen a Honvéd Férfikar előadásában (Strausz Kálmán vezényletelével), Szeesodi Ferenc és Kassai István szülőjével Erkel, Liszt és Mosonyi művek kerültek bemutatásra. Kiválóan tolmácsolt, és igen ritkán hallható művek hangzottak el, mint Erkel és Mosonyi férfikarai, vagy Erkel: *Elégia és capriccio*, *Himnusz és Szózat* című kompozíciói.

Szeptember 11-én délelőtt került megrendezésre az *„Erkel junior”* – családi program. Ókovács Szilveszter Erkel Ferenc életét idézte meg, a róla szóló anekdoták, életének eseményei alapján összeállított műsorban. Erkel két fia, Gyula és Sándor mesélt apjukról, fiatal operaénekesek (Balczó Péter, Geszthy Veronika, Kovács Barna, Lakatos Gergely, Szakács Ildikó, Szappanos Edit, Vigh Ibolya) Pogány Imola (zongora) közreműködésével áriákat, duettekelt adtak elő a *Bánk bán*, Hunyadi László és Batori Mária című operákból. (Az énekes közreműködők többségét az elmaradt Nemzetközi Erkel Énekverseny jelentkezőiből válogatták össze.) A hangversenyt követően a Petőfi Irodalmi Múzeum korabeli nyomdáján Petur bordalát nyomtatták ki az érdeklődőknek.

Ezen a napon este a Lotz terem adott otthont az *„Erkel és az irodalom”* című estnek. László Ferenc irodalomtörténész összeállításában Vörösmarty, Jókai, Petőfi, Arany, Garay, Gárdonyi, Szász Károly és Sárossy Gyula versei, prózai írásai hangzottak el Erkelről, műveiről, négy Erkel dal közbeiktatásával, Óze Áron, Sipos Imre színművészek, Kálmán László (ének) és Kovalszki Mária (zongora) közreműködésével. A pergő, dramatizált jelenetek nagy sikert arattak a közönség körében.

Szeptember 12-én délelőtt *„Erkel és a sakk”* címmel, a Magyar Sakkszövetséggel közös rendezésben, amatőr sakkversenyen vehettünk részt, először egy 20 asztalos villámverseny, majd Portisch Lajos nagymester 20 asztalos szimultánja révén. A XIX. századi hangulatot – a 9 fordulós sakkverseny szüneteiben – a Rajkó Művészegyüttes muzsikusi teremtették meg. Erkel korabeli verbunkos muzsikát játszva. Délután *„Bánk bán és Hunyadi a sakktáblán”* címmel élőfigurás sakk-játszámának lehattunk szemtanúi. Erkel Ferenc és sakk mestere, Szén József partiját játszotta újra a Magyar Rádió Gyermek-kórusa tagjaival Bogányi Gergely zongoraművész és Portisch Lajos nemzetközi sakknagymester. A sakkszövetség nagymestere, Kállai Gábor játékvezetőként kommentálta a *Bánk bán* és Hunyadi szereplőinek jelmezében megjelenő sakkbábukat.

Nyitányként a Gyermekkar Erkel: *Szózat*, *Toborzó* és *Kodály: Lengyel László* című kórusművét adta elő. Az Erkel Ferenc által megírt *Szózat* érdekessége, hogy a mű azért nem kerülhetett az elbírálható darabok közé, mert Erkel a bizottság tagjaként nem pályázhatott a versenyen. Így lett Egressy Szózata a nyertes, míg Erkelét ritkán hallhatjuk. A meccs közben Portisch Lajos Petur bordalát és Gara nádor áriáját énekelte el Bogányi Gergely kíséretével. A játszma végén Bogányi Gergely Liszt *Mazepa* című művét játszotta.

Élő sakkjátszma Portisch Lajos vezetésével (Kováts Zsolt felvétele)

Szeptember 13-án este a Károlyi Kertben „Erkel hősnői” címmel a Bánk bán és Hunyadi László részletei hangzottak el a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekara, a Honvéd Férfikar, a Budapesti Stúdió Kórus, Rálik Szilvia, Kolonits Klára, Wiedemann Bernadett, Molnár András, Szegedi Csaba és Kálmán László közreműködésével, Medveczky Ádám vezényletével. A műsor középpontjában a két opera női szereplői kerültek: Melinda, Gertrudis és Szilágyi Erzsébet.

A Filharmónia Budapesten, illetve 7 dunántúli megyében (Pest, Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém, Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala) rendez felnőtt és ifjúsági hangversenyeket. Leglátványosabb tevékenységét képezik a hagyományos zenei fesztiválok: a *Korunk Zeneje* kortárs zenei fesztivál, a Soproni Régi Zenei Napok, a *Szombathelyi Nemzetközi Bartók Szeminárium és Fesztivál*, valamint a *Budapesti Nemzetközi Zenei Verseny*. Fontos feladatának tekinti az ifjúság zenei nevelését, a kortárs zenei koncerteket, valamint a fiatal, pályakezdő művészek segítségét. A programokról részletes információ az érdeklődők a oldalon találhatnak.

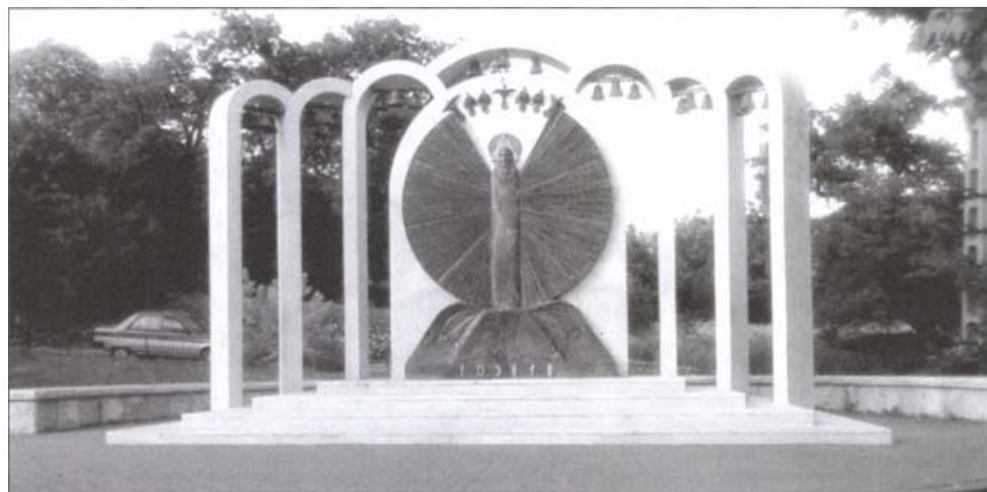
Horváth Jerne

Erkel Ferenc-emlékév Budakeszin

Erkel Ferenc és Budakeszi kapcsolata vitathatatlan. A Budakeszi Szépitő Egyesület helytörténeti munkacsoportja azon fáradozott, hogy a fenti tény ne csak legenda legyen, hanem bizonyítást is nyerjen. Herein Gyula, a Budakeszi Szépitő Egyesület örökös elnöke Balogh Gézával, a Budakeszi Művelődési Ház igazgatójával (1972–1976), az Erkel kultusz és a minden évben megrendezésre kerülő Erkel Napok elindítójával együtt kutatták az Erkel család Budakeszi kapcsolatait. *Erkel Ferenc zeneszerző Budakeszin* című helytörténeti kiadványuk dokumentumokkal, iratokkal támasztja alá ezt a tényt. Erkel Ferenc Budakeszin több helyen is nyaralt, így az Erdő u. 168. sz. házában, melynek tulajdonosa Bechtold Jakab Márton volt. A mai Erkel utca (Felsőkereszt utca) 4. számban, az úgynevezett Arányi nyaralóban is eltöltött néhány hónapot. A mai Erkel Ferenc utca 14. sz. alatti házat Erkel Ferenc megvásárolta, amely a család egykori pihenő- és nyaralóhelye lett: a művész családjával nyaranta több hónapot töltött itt (falba épített kottatartó szekrénye ma is megvan). „A zeneszerző igen élénk társadalmi életet élt Budakeszin, szerette a helyi lakosokat, s hazafisága mély hatást keltett az itt élő svábság életében,

[...] szeretett sakkozni, vadászni és tarokkozni. Mint német származású, a családban mindig csak magyarul beszélt, kivéve a házvezetőnőhöz, aki sváb volt (Geiger nevű), németül beszélt.”¹

Erkel Ferenc fia, Erkel Gyula a Nemzeti Színház másodkarnagya Erkel Rózával kötött házasságot, aki fiatalon, 38 évesen hunyt el a család nyaralójában. 1888. július 6-án a budakeszi temetőben helyezték el hamvait. A Budakeszi Szépitő Egyesület emléktáblát helyezett el *Erkel Róza* emlékére, mely az akkori temető helyén épült Széchenyi István Általános Iskola falán található. 1985. november 7-én ugyancsak a Szépitő Egyesület emléktáblát helyezett el Erkel Ferenc nyaralójának falán a zeneszerző születésének 175. évfordulója alkalmából. 1993-ban, Erkel Ferenc halálának 100. évfordulóján, a Művelődési Házzal² szembeni Fő téren Erkel Ferenc mellszobrát avatták fel, amely Bíró János szobrászművész alkotása. 2006. május 6-án avatták fel a Szarvas téren található (közel az Erkel család egykori nyaralójához) V. Majzik Mária Magyar Örökség-díjas szobrászművész alkotását, a *Himnusz szobrot*, mely Erkel Ferencnek is emlékművet állít. A Budakeszin található Himnusz szobor egyedülálló az egész országban.

A Himnusz szobor Budakeszin

Budakeszi városa és az Erkel Ferenc Művelődési Központ 2010-ben az *Erkel Ferenc Emlékév Budakeszin* című rendezvénysorozattal tiszteleg a világhírű zeneszerző előtt. A programsorozat fővédnöke dr. Szűcs Lajos, Pest Megye Közgyűlésének Elnöke, szakmai fővédnöke Erkel Tibor, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára, zongoraművész, az Erkel hagyaték örizője; védnöke Tagai István Budakeszi Város polgármestere. Az Emlékév fő támogatói a Nemzeti Kulturális Alap, Budakeszi Város Önkormányzata, Pest Megye Önkormányzata, Pest Megye Közgyűlésének Elnöke, a Művészeti és Szabdművelődési Alapítvány, a Budaörsi Kistérségi Iroda.

Január 21-én, a Magyar Kultúra Napja előestéjén Erkel Tibor szakmai fővédnök nyitotta meg a rendezvénysorozatot, majd a társrendező, a Budakeszi Czövek Erna Zeneiskola tanári hangversenyt adott, melyben közreműködött Szokolay Balázs Liszt-díjas zongoraművész, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára.

Március és április hónapban dr. Darkó Jenő muzeológus, címzetes pest megyei múzeumigazgató rendhagyó órákkal várta Budakeszi város diákjait a Budakeszi Helytörténeti Gyűjtemény és Tájékozódási Központban, Erkel Ferenc életéről és munkásságáról tartott előadásával. Április 29-én a Czövek Erna Zeneiskola Családi Stúdió Hangversenyt tartotta. Május 12-én Pest megye és Budapest hatókörű szakmai konferenciával vártuk a települési óvodák vezetőit és óvónőit, a zeneiskolák, az általános- és középiskolák, gimnáziumok igazgatóit, pedagógusait, ének/zenetagozatos tanárait, az önkormányzatok polgármestereit, kulturális-oktatási referenseit, a kulturális bizottságok elnökeit, tagjait és a művelődési központok,

¹ *Herein Gyula – Balogh Géza*: Erkel Ferenc zeneszerző Budakeszin. Budakeszi 1992.

² Az 1981-ben újjáépült ház felvette a zeneszerző nevét, immáron Erkel Ferenc Művelődési Ház és Könyvtár, 1997-től Erkel Ferenc Művelődési Központ.

könyvtárak igazgatóit, munkatársait. Az *Oktatási-nevelési intézmények keretében megvalósuló zenei nevelés a gyakorlatban* című konferencia főbb témakörei közé tartozott a „Zenei oktatás helyzete és lehetőségei 2010-ben”, továbbá a „Budaörsi Kistérség, Budapest és Pest megye zenei oktatásának helyzete, jelene és jövőképe”. A konferencia résztvevőit a Budapesti Huszárzenekar fogadta a Fő téren, ahol megtekinthették Bíró János szobrászművész Erkel Ferenc mellszobrát.

A konferencián dr. Csutoráné dr. Győri Ottilia Budakeszi Város alpolgármestere köszöntötte a Budaestről és Pest megyéből érkezett közel 250 főnyi szakembert. Ünnepi beszédet mondott Egri Péter, a Budaörsi Kistérségi Iroda vezetője. Az előadások megkezdése előtt Ötvös Csilla Bartók-Pásztory-díjas operaénekes a Hunyadi Lászlóból az Áldjon meg Isten és Bánk bánból Melinda áriáját adta elő, zongorán kísérte Nagy Márta Liszt-díjas zongoraművész. A bevezető előadást *Erkel Tibor*, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára, az emlékévké szakmai fővédnöke tartotta Liszt és Erkel Zeneakadémiájának örökségéről a XXI. században. Ezt követően *Eckhardt Gábor*, a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola és Gimnázium zenei igazgatóhelyettese, Liszt-díjas zongoraművész-tanár a középfokú zenei oktatás helyzetéről és lehetőségeiről tartott előadást. *Dr. Nemes László Norbert*, a Kodály Zoltán Zene-pedagógiai Intézet igazgatója és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenepedagógia Tanszékének vezetője a zeneoktatásnak a rendszerváltás óta történt fejlődését, változásait, a kialakult helyzet adta nehézségeket, problémákat, lehetőségeket állította középpontba. „Korunk és a népzene” címmel *János András*, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszékének tanára tartott előadást. Ezt követően a bemutató előadások, tájékoztatók első részében a budakeszi Szivárvány Óvoda és a Széchenyi István Általános Iskola, a budapesti Erkel Ferenc Általános Iskola és a budakeszi Mezei Mária Művészeti Iskola mutatkozott be. Az intézmény képviselője bemutatta az intézményben megvalósuló zenei nevelést-oktatást, az intézmény sajátos problémakörét és megoldási lehetőségeket. Az előadásokat színesítette az ének-zene és/vagy hangszeren játszó tehetséges diákok szereplése. Az ebédszünet után bemutakozó intézmények: budakeszi Czövek Erna Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, törökbálinti Szőnyi Erzsébet Zeneiskola, budaörsi Leopold Mozart Zeneiskola, budapesti Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium, a budapesti Vörösmarty Mihály Ének-zenei és Nyelvi Általános Iskola és Gimnázium, a budapesti Erkel Gyula Zeneiskola és Benkő István Református Általános Iskola és Gimnázium voltak.

A résztvevők pozitív visszajelzései bebizonyították számunkra, hogy – a jelenkori zenei oktatás helyzetéből adódóan – ez a konferencia szakmai kuriózumnak számított, mert találkozhattak egymással a köz- és magánóvodai nevelés képviselői, a köz- és magánalapú, illetve középfokú oktatási intézmények, az önkormányzatok és a hazai zenei nevelésben élenjáró oktatási intézmények képviselői.

Januárban hirdettük meg az „*Erkel Ferenc élete és munkássága*” Pest Megyei Általános Iskolások *Vetélkedőjét*, továbbá az irodalmi és képzőművészeti kategóriában az általános- és középiskolások részére a budapesti és Pest megyei hatókörű *Zenei és vizuális nevelés* című pályázatot. Célunk volt, hogy az iskolai oktatáson belül kiemelt szerepet kapjon Erkel Ferenc az irodalom, az ének-zene, a történelem és a rajzörök keretében. Erre épült a pályázat és a vetélkedő. A „Zenei és vizuális nevelés” pályázat díjkiosztó ünnepségét május 15-én rendeztük meg. A pályázat témája Erkel Ferenc személye és/vagy egyik – a pályázó által szabadon választott – operája volt. A pályázat kiírásával arra törekedtünk, hogy felkeltsük a gyerekek és fiatalok érdeklődését Erkel Ferenc személye, élete, munkássága és művei iránt. Vers, tanulmány, grafika, festmény és kisplasztika kategóriában érkeztek pályaművek intézményünkbe, közel 200 nevező 230 alkotása. A beérkezett összes alkotásból május 11–23. között kiállítást rendeztünk.

Erkel Ferenc számos tisztsége mellett kiváló sakkjátékos is volt, Az 1864-ben alakult Pesti Sakk Kör egyik alapítója, később a Sakk Kör elnökéül is megválasztották és ezt a tisztségét haláláig megtartotta. Az immáron tízedik éve megrendezett sakkversenyyel emlékének adóztunk. Idén május 30-án vártuk a Budaörsi Kistérségből érkező lelkes fiatal és idősebb korosztályt egyaránt.

A *Budakeszi Erkel Napok* 1988 óta minden évben megrendezésre kerülnek június hónapban. *Mossoczy Vilmos* karnagy úr indította el az Erkel Napokat 22 évvel ezelőtt, a rendezvény immár hagyomány és országosan ismert. Budakeszi egész lakossága élön, el nem múlon ápolja és őrzi Erkel Ferenc emlékét. 2010. június 4-én, pénteken – a hagyományokhoz híven – koszorúzási ünnepséggel (Himnusz szobor, Erkel Ferenc ház, Erkel Róza emléktábla) kezdődött a XXII. Erkel Napok. Az Erkel Ferenc szobornál a Budapesti Huszárzenekar Erkel Ferenc műveiből adott elő, Köszöntőt mondott Tagai István Budakeszi Város Polgármestere, ünnepi beszédet pedig Szabó István, Pest Megye Közgyűlésének alelnöke.

Erkel Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából az Erkel Ferenc Művelődési Központ *Erkel Ferenc Emléklap*ket készítetett, melyeket ezen a napon adtak át azoknak, akik az elmúlt 22 évben munkájukkal sokat tettek Erkel Ferenc munkásságának népszerűsítéséért. Az Emléklapok Pest Megye Közgyűlésének, Budakeszi Város Önkormányzatának és a Budaörsi Kistérségi Irodának támogatásával készültek el. A bronz emlékérem *Józsa Lajos* Holló László-díjas, a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével kitüntetett szobrászművész alkotása. Szabó István Pest Megye Közgyűlésének alelnöke adta át először az Erkel Emléklapet Tagai István polgármesternek. A további kilencet Szabó István és Tagai István közösen adta át Balogh Géza (posztumusz) a budakeszi Erkel Ferenc kultusz és az Erkel Napok elindítója; Herein Gyula (posztumusz) a Szépitő Egyesület örökös elnöke; Farkas Gyula polgármester (2002-2006); Erkel Tibor, az Erkel Ferenc Társaság alapító alelnöke és az Erkel hagyaték őrzője; D. Nagy András, az Erkel Ferenc Társaság titkára, Erkel kutató; Szemereki Zoltán polgármester (1990-2002), akinek nagy szerepe volt az Erkel mellszobor felállításában; dr. Varga Miklós, a Szépitő Egyesület elnökségi tagja; Pék Lajos, az Erkel Ferenc Művelődési Központ c. igazgatója (1985-2005); Kocsis Liza, az Erkel Ferenc Művelődési Központ igazgatója (2007-), a rendezvénysorozat és az emlékérem elindítója részére. Tagai István polgármester emléklapet adott át Szabó Istvánnak, Pest Megyei Közgyűlés alelnökének, megköszönve támogatásukat az Erkel Emléklapok elkészítéséhez.

A Római Katolikus Plébánia Templomban 20 órai kezdettel Kassai István Liszt-díjas zongoraművész, Budakeszi Zákányi Zsolt Református Vegyeskar (karvezető: Barlay Zsuzsa), Szakács Ildikó és Kovács Barna énekművészek adtak hangversenyt Erkel Ferenc emlékére a zeneszerző műveiből.

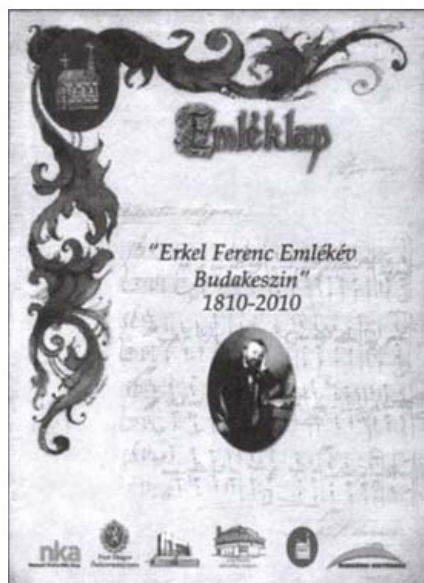
Augusztus 19-én az Ünnepi testületi ülésen az alábbi művészek kapták meg az Erkel Emléklapet: Csányi Valéria karmester, dr. Bónis Ferenc zenetörténész, Kassai István Liszt-díjas zongoraművész, Szönyiné Szerző Katalin zenetörténész, Danhauser Zoltán népzeneész, hegedűtanár, Kapitány Katalin zenepedagógus, dr. Szalóky Gyula, a Budakeszi Szépitő Egyesület alapító tagja, Tarnay Hedry Mária Budapesti József Attila Művelődési Ház igazgatója, V. Majzik Mária képzőművész, Szokolay Sándor zeneszerző, Kis Csongor Áronné Budakeszi Népdalkör vezetője, Baráz József karnagy, Czövek Erna Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Bokor Józsefné Budakeszi Német Önkormányzat Oktatási, Ifjúsági és Sportbizottságának elnöke, Zákányi Zsolt karnagy posztumusz, dr. Erdmann Gyula történész, Varga Károly Magyar Rádió Zenei Főosztályának nyugalmazott vezetője, dr. Kollár Éva karnagy, Nagyné Starcz Terézia, Budakeszi Német Önkormányzat Kulturális és Szociális Bizottságának elnöke.

Szeptember 15-től november 5-ig került megrendezésre a háromfordulós „*Erkel Ferenc élete és munkássága*” – Pest Megyei Általános Iskolások *Vetélkedője*, melyen 33 pest megyei iskolai csapat vett részt. A 6 fős csapatok Erkel Ferenc életének, munkásságának ismeretéről tettek tanúbizonyságot. A vetélkedőt *Varga Károly* rádiós személyiség, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Tanárképző Intézetének nyugalmazott vezető tanára vezette. A játék a gyerekek tudását bővíti, mely segítséget nyújt az iskolai ének-zene tananyag elsajátításához. November 5-én, a vetélkedő döntő játékán köszöntött mondott dr. Csutoráné dr. Györi Otília polgármester asszony. *Erkel Tibor* a zsüri elnöki posztját töltötte be, a zsüri tagjai voltak: *Hollós Máté*, Erkel-díjas zeneszerző, Hungaroton Records Kft. vezérigazgatója, Magyar Zeneszerzők Egyesületének elnöke és *Ferenczi Ilona* a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Népzene és Zenetudományi Tanszék tanára.

Október 25-e és november 8-a között „*Erkel Ferenc élete és munkássága*” dokumentum kiállítás volt látható az intézményben. Az Emlékév zárónapján, november 7-én, a zeneszerző születésének napján koszorúzással, filmvetítéssel, várták az érdeklődőket. Az emlékév este a Semmelweis Vonósnyegyes hangversenyével zárult a budakeszi Prohászka Ottokár Katolikus Gimnáziumban.

Október 25-e és november 8-a között „*Erkel Ferenc élete és munkássága*” dokumentum kiállítás volt látható az intézményben. Az Emlékév zárónapján, november 7-én, a zeneszerző születésének napján koszorúzással, filmvetítéssel, várták az érdeklődőket. Az emlékév este a Semmelweis Vonósnyegyes hangversenyével zárult a budakeszi Prohászka Ottokár Katolikus Gimnáziumban.

Az „*Erkel Ferenc Emlékév Budakeszin*” rendezvénysorozat során minden közreműködő számára Szalai Katalin grafikusművész által tervezett – közel nyolcszáz darab – emléklap került átadásra.

Az emléklap

Erkel munkásságát – bár a Himnusz zeneszerzője – két legismertebb operáján kívül (Hunyadi László és Bánk bán) alig ismerik. Célunk, hogy teljes képet adjunk munkásságáról, sokszínűségéről a fiataloktól egészen a legidősebb korosztályig, megismertessük, ne csak a kistérséggel, hanem az egész országgal egyaránt. Budakeszi városa Gyula városával, az Erkel Ferenc Társasággal szoros szakmai kapcsolatot ápol. Gyula városa mellett Budakeszi is alkotó módon őrzi Erkel Ferenc emlékét. Ennek megfelelően a következő években is kiemelt szerephez jutnak az Erkel Emléknapok, az Erkel Ferenc Művelődési Központ Budakeszi és Gyula városával élővé kívánja tenni a zeneszerző emlékét az országban.

(Az „Erkel Ferenc Emlékév Budakeszin” rendezvényei megtekinthetők az Erkel Ferenc Művelődési Központ honlapján (www.efmk-budakeszi.hu) az aktuális menüpont alatt, a rendezvénysorozat nyomdai kiadványára kattintva.)

Péter-Szabó Kinga

A Bánk bán ősváltozat előadása az Operában

2010. november 6-án és 7-én, Erkel Ferenc születésének 200. évfordulóján a *Bánk bán ősváltozatát* tűzte műsorára az Operaház. Az Erkel-opera kottája és szövege keletkezése óta számos szerzői és idegenkezű beavatkozáson esett át. A november 6-ai operaházi előadás különleges bemutató volt, mert a sokat játszott mű ebben a változatban még soha nem hangzott el a budapesti dalszínházban, sőt a 2009-ben elkészült kritikai kiadás hivatalos közreadása óta ez volt az első magyarországi felújítása. Az Egressy Béni szövegével játszott ősváltozat igazi kulturális csemegét jelentett.

November 7-én, Erkel Ferenc születésének 200. évfordulóján nyílt meg az Operaház földszinti aulájában az a kiállítás, amely az operaszerző és -szervező Erkel Ferenc munkásságának állít emléket. Erkel Ferenc 1838 januárjában szerződött első karmesterként a Pesti Magyar (a későbbi Nemzeti) Színházhoz, s csakhamar hozzáállott az operaegyüttes megszervezéséhez. A zenekar bővítésével, képzett énekesek szerződtetésével az 1840-es évek közepére sikerült olyan ütőképes társulatot létrehozni, amely sikerre vitte az operairodalom remekeit, és amelyre később rábízhatta saját operáinak ősbemutatóját is. Ez az együttes teremtette meg az alapját a négy évtizeddel később megnyíló Operaháznak is.

Az első hivatásos magyar hangversenyzenekar, a *Filharmóniai Társaság Zenekara* szintén Erkel szervezői és karmesteri munkájának köszönheti létét és fennmaradását. Az Operaház Emlékgyűjteménye számos XIX. századi dokumentumot őriz a régi Nemzeti Színház megsemmisült anyagából. A kiállításon, mely az 1830-as évek végétől Erkel Ferenc haláláig tartó korszak dokumentumaiból válogat, több valódi ritkaság, eredetiben is látható levél, autográf kotta, korabeli metszet és fénykép eleveníti meg az Erkel-korszak operajátzását. A kiállítást Wellmann Nóra rendezte, megnyitotta Mikusi Balázs, az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának vezetője. A kiállítás az évad végéig lesz látogatható az előadások szüneteiben.

Az Operaház lépcsőháza. Dörre Tivadar tusrajza 1898 körül (Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok)

Városok is irigykedhetnek a Somogy megyei Göllére...

„Ha mélyen magamba nézek, szeretetem határtalan határát egyetlen szó fejezte ki, egyetlen régi-régi szó, amiben élők és holtak benne voltak, s ez az érthetetlen, de nekem mindent jelentő szó mondta ki, hogy GÖLLE.” (Fekete István)

Fekete István szülőfalujában gondosan ápolják a hagyományokat és az elért eredményeket be is mutatják az érdeklődőknek. A 110 éve született és 40 éve elhunyt íróra konferenciával emlékeztek 2010. szeptember 17-én. A rendezvényen ott voltak a Somogy Megyei Honismereti Egyesület tagjai, a Népi Írók Baráti Társaságának képviselői és a dombóvári Fekete István Kulturális Egyesület vezetői is. A vendégeket Kovács Ernő, Gölle község polgármestere köszöntötte.

Sánta Gábor tanár, irodalomtörténész, dr. Neszmélyi Károly egyetemi tanár, Gálné Jáger Márta elnök és Bodó Imre helytörténész előadásait követően a délutáni órákban Gölle nevezetességeinek bemutatására került sor, mely sétát jómagam vezettem. Elsőként a résztvevők megtekintették a „Fekete István” Emlékházat. A szülőház mindig is pedagóguslakásként szolgált, melyet 1986-ban sikerült kiváltani. Akkoriban a község vezetőivel felvettük a kapcsolatot az író özvegyével, Piller Edithtel, aki támogatta elképzeléseinket. Végül is 1987. augusztus 20-án avattuk fel az emlékházat, melyben két termet rendeztünk be. 1988–89-ben Rác Vali szanzonekes is Göllére hagyta a család relikviáit. Így egyik teremben a Rác Vali-gyűjtemény, a másikban pedig egy iskolatörténeti kiállítás valósulhatott meg. Vali néni édesapja, Rác Ferenc kántortanító 40 évig szolgált Göllét. Az épület falán emléktábla hirdeti a Rác-család tevékenységét, a tábla mellett látható Bors István szobrászművész domborműves emléktáblája is, melyet nagy magyar írónk tiszteletére még 1971. május 23-án avattunk fel az országban elsőként.

A szülőház előtti kis parkban található az író mellszobra, Farkas Pál szekszárdi szobrászművész alkotása. A portrét 1999. augusztus 20-án dr. Kanyar József ny. levéltár igazgató avatta fel, aki többek között a következőket mondta Fekete Istvánról: *„A falu tanítója volt az édesapja. A nemzet fia pedig a szépen beszélő magyar író, akinek már kaposos díszkötésbe kellene kötni írásainak minden sorát, szépségét és szülőföld szeretetét, hogy megőrződjék, mint az imádságos könyvbe préselt szagos menta.”* A templomkertben található Hősök Emlékműve a Turul-szoborral, mely szintén Farkas Pál alkotása.

A múzeum relikviáinak megtekintése után felkerestük, az un. „Bélyeges Téglagyűjteményt”, melyet 2009-ben Őri Nándor dombóvári gyűjtő kezdeményezésére az országos szövetség szakembereinek segítségével és támogatásával Göllében helyeztek el. Őri Nándor akkor mintegy 400 db téglát adományozott a községnek. A Monarchia Bélyeges Téglagyűjtők Országos Szövetsége pedig 350 db téglát helyezett el a Stamler-féle házban. Dr. Stamler Lajos ügyvéd Göllére hagyta szülőházát, azzal a kikötéssel, hogy csak kulturális célokat szolgálhat az épület. A korábbi iskolai könyvtárból így lett téglagyűjtemény. Őri Nándornak Gölléhez való kapcsolata csupán annyi, hogy szülei itt fogadtak örök hűséget a római katolikus templomban. Édesapja a háború előtt esendőrparancsnokként szolgált itt.

A séta a római katolikus templom megtekintésével folytatódott. Az 1753 és 1756 között épült templomot is bemutattam az érdeklődő közönségnek. Az építés történetén túl kiemeltem a keresztelő kutat, melynél keresztelték Fekete Istvánt és Rác Valit is. Ezután a 2008-ban Csonka Sándor dombóvári festőművész által a falunak ajándékozott festményeket tekinthették meg a konferencia résztvevői. A galériában a jelenlévő festőművész bemutatta képeit. 2008-ban 40 db képet helyeztek el a teremben. 2009-ben újabb öt, 2010-ben pedig hat kép került az immár három teremből álló galériába.

S végül a résztvevők a temetőben elhelyezték a megemlékezés virágait Fekete István és felesége sírjánál. Köztudott, hogy 2004. augusztus 14-én újratemették a Fekete házaspárt. Itt a Szent Vendel kápolna történetét ismertettem a résztvevőkkel. A Szent Vendel-kultusz a Dél-Dunántúlon elterjedt volt, mivel 1754-ben marhavész járvány dúlt a térségben. Gölle nagy múltú állattenyésztő község, a járvány itt is megtizedelte az állatokat, ezért emléket állítottak a pásztorok és az állattartók védőszentjének.

A temetőben pihen Rác Ferenc kántortanító és felesége, illetve leányuk, Rác Vali szanzonekesné is. A vendégek megtekintették még a fogadalmi keresztet és a 2006-ban megújult kálváriát, melynek stáció képei a pécsi majolika-gyárban készültek 1915-ben.

A községbeli séta alkalmával kitértünk annak a nyolc emléktáblának az ismertetésére, melyek az utóbbi évtizedekben kerültek elhelyezésre a település épületein. Az iskola falán két emléktáblát látha-

tunk. Az egyiket Hausz Mihály ny. középiskolai tanár, iskolaalapító, valamint tanítványai emlékére állították. A községben működött 1946 és 1950 között a Dél-Dunántúl első Gazdasági Iskolája. A második tábla Kemény Pál volt uradalmi gazdaszolgálatnok emléket, aki szintén a göllei temetőben pihen. Nagy magyar írók szülőházán szintén két emléktáblát találunk. Az egyik Fekete István írónak, a másik Rácz Valinak és édesapjának, Rácz Ferenc kántortanító, igazgató emlékére állítottatott. A Csonka Sándor Képtár falán dr. Hajdu Miklós író, lapszerkesztő emléktáblája látható, aki a községben született. Esküdt Lajos politikai emléktáblája szülőháza falán van elhelyezve. A temetőben szintén két emléktábla van. Az egyik Világos Ödön ny. kanonok emléket őrizi. A másik pedig Fekete István író újratemetésekor került felavatásra. Mindkét tábla a Szent Vendel kápolna falán áll. A jövőben újabb táblákat kívánunk elhelyezni a településen az itt született, de már a feledés homályába merült híressé vált személyek emlékére. Puska Pál és Károly kántortanítók, illetve Puska Géza pap és Pitroff Pál író, tanár göllei származását kívánjuk megőrizni az utókor számára.

Gálné Jéger Márta és Bodó Imre helyezték el a megemlékezés koszorúját a sírnál

Kovács Ernő polgármesterrel, illetve az önkormányzattal tervezzük egy parasztház megvásárlását is, melyben a néprajzi gyűjtemény kapna helyet.

Vendégházzal már rendelkezik a falu, de újabb házak megvásárlásával, illetve családok bevonásával kívánunk a falusi turizmus szolgálatába állni. Tervezzük továbbá a Fekete István író által is megőrzött földrajzi nevek (Kácsalja, Cönde, Palánkos, Szőlőhegy stb.) megjelölését is. A temetőben lévő híres emberek sírjaihoz szintén útbaigazító táblákat helyeznénk el.

Gölle község lakossága és a község vezetése ezután is szeretettel várja az ide látogató vendégeket és csoportokat. Azt hiszem, e tények alátámasztják a címben megjelöltek, mert az a tapasztalatom, hogy nagyon sok városunk irigykedhet a Göllében bemutatott látványokra. Nem véletlenül szoktam volt mondani, hogy „Minden út Rómába és Göllébe vezet!”

Bodó Imre

Partiumi Honismereti Konferencia

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság 2010. szeptember 3–5. között tartotta Nagyváradon a XVI. Partiumi Honismereti Konferenciát a Partiumi Keresztény Egyetem disztermében, amelyen az első nap 112-en, a második nap 96-an vettek részt. A Szózat eléneklése után Csüry István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke és Fodor József, a Nagyváradai Római Katolikus Püspökség általános helynöke tartott áhítatot. Dukrét Géza, a PBMET elnöke köszöntötte a megjelenteket, majd dr. János Szatmári Szabolcs, a Partiumi Keresztény Egyetem rektora üdvözölte a megjelenteket, kihangsúlyozva, hogy a jövőben erősebb kapcsolatokat szeretne kötni egyesületünkkel, amelynek tevékenységét nagyon sikeresnek minősítette. Üdvözlő beszédet tartott Biró Rozália, Nagyvárad alpolgármestere, Pethő Csilla parlamenti képviselő, Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének ügyvezető elnöke, Tökés László, az Európai Parlament alelnöke nevében Török Sándor, a Magyar Nemzeti Tanács Bihar Megyei elnöke, Széphegyi László, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal szegedi irodájának vezetője, Borbáth Erika, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus főigazgatója, Debreczeni-Droppán Béla, a Honismereti Szövetség elnöke, Révész Gizella, a Határon Túli

Magyar Emlékhelyekért Alapítvány elnöke, Gaál György, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság elnöke. Dr. Tamás Juditnak, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnökének üdvözlő levelét Dukrét Géza olvasta fel. A konferenciát megtisztelte jelenlétével még Höhn József, a KÖH gyulai irodájának vezetője, Ráday Mihály, a Város- és Faluvédők Szövetsége, a Hungaria Nostra Egyesület elnöke, Szabó Zsolt, a Művelődés Főszerkesztője, Széman Péter, a Szilágyosmlyói Báthori István Egyesület elnöke, Mátyás Attila, a Nagyváradi Evangélikus-Luteránus Egyház esperese. Ezt követően átadták a *Fényes Elek-díjakat*. Az idén díjban részesült: Starmüller Géza (Kolozsvár), Tácsi Erika (Temesvár), Mihálka Magdolna (Nagyvárad), valamint Gellért Gyula, bihariószegi tiszteletes.

A konferencia fő témái a következők voltak: Műemlékeink védelme; Helytörténet; A XX. század öröksége. Az előadások sora hagyományosan a konferenciának helyt adó Nagyvárad megismerésével kezdődött: *Lakatos Attila* történész (Nagyvárad) Várad őstörténetéről, a város határában történő ásatásokról érkezett. *Dukrét Géza* (Nagyvárad) a város történetét ismertette, megalapításától a XIX. századig. *Dr. Fleisz János* történész (Nagyvárad) előadása a város XIX–XX. századi eseményeit mutatta be. Előadását Fleisz Judit olvasta fel. Délután *Mihálka Nándor* (Nagyvárad) a várad vár északi kazamatáinak régészeti kutatásait ismertette részletes felvételeken keresztül. *Tácsi Erika* (Temesvár) egy intézményről és annak megálmódjáról és létrehozójáról, Schaffer Károlyról érkezett, *Matkovits Mihály* (Arad) az Arad megyei iskolák névadóit ismertette, *Berek Lajos* (Budapest) Bocskai István közterületi szobrai mutatva be. Ezután *Meleg Vilmos* és *Kupán Árpád* kiállítást nyitottak meg Bocskai István dokumentumaiból. Ezt követően a társaság a várossal ismerkedett. *Jakabffy László* építész mérnök részletesen bemutatta a várad várát, az itt folyó munkálatokat, majd *Péter I. Zoltán* a városnézést vezette. Vasora után az est F. Márton Erzsébet színművész műsorával záródott.

Másnap délelőtt *Ráday Mihály* ismertette Budapest műemlékvédelmét, valamint kötelezettségeinket műemlékeink védelme érdekében. Szomorúan jelentette be, hogy az évtizedek óta közvetített Unokáink sem fogják látni című televíziós műsort megszüntették. *Kupán Árpád* (Nagyvárad) A legnagyobb magyar bihari napjai címen Széchenyi István bihari kötődéseit ismertette. *Dr. Vajda Sándor* (Borosjenő) a szabadságharc zárófejezetének színhelyéről és háziasszonyáról, Szögyén Antóniáról érkezett. *Ciorba Teréz* (Érsemjén) Fráter Lóránd nótáskapitány halálának 80. évfordulója alkalmából, mesélt az Érmellek „pacsirtájáról”. Ezt követően látogatást tettek a római katolikus székesegyház, vagy kis bazilika meglektintésére, ahol Fodor József általános helynök bemutatta az egyház kincstárát.

A konferencia résztvevői

Délután *Dénes Zoltán* (Debrecen) partiumi testvértelepülésekről, testvérgyülekezetekről, egyházi községekről, majd *Merlák Zsuzsanna* (Debrecen) a testvérvárosi kapcsolatok kialakításáról beszélt, a magyarországi Gyomaendrőd és Bihardiószeg között. *Pásztai Ottó* (Nagyvárad) Nagyvárad elpusztult és megmentett egyházi műemlékeit ismertette, *Jancsó Árpád* (Temesvár) Tündérhárfa ég és Föld között címen a temesvár-gyárvárosi zsinagógát mutatta be. *Debreczeni-Droppán Béla* (Budapest) az épített örökség és a honismeret kapcsolatait boncolgatta, kihangsúlyozva a civil szervezetek felelősségét. *Dánielisz Endre* (Nagyszalonta) a Partium egyetlen hajdúvárosáról, Nagyszalontáról beszélt, *dr. Jóna Piroska* (Nagyvárad) a Püspökfürdő és a Félixfürdő XX. század eleji helyzetét ismertette. *Szendró Dénes* (Isaszeg) az isaszegi református gyülekezet alapításáról és szolgálatáról, *Vallasek István* (Kolozsvár) a buziásfürdői ásványvíz-hasznosítás történetéről, *Makai Zoltán* (Nagyvárad) a resicabányai vízmű és a Grebla-vízierőmű regényes történetéről tartott előadást.

A konferencia közgyűléssel zárult, amelyen megtárgyaltuk az egyesület legfontosabb problémáit. Az új tagok átvették tagsági könyvecskéiket. *Szalkai Tamás* Debrecenből bemutatta a nemrég alakult honismereti egyesületet. A végén a tagság egy petíciót írt alá, hogy állítsák vissza Ráday Mihály műsorát. Vacsora után a rogeriusi református templomban tartott orgonajátékot hallgatták meg. Közreműködött Kozma Gyula karnagy.

A harmadik nap szakmai kirándulással folytatódott. Belényesben megtekintettük a református és a római katolikus templomot, Magyarremetén megcsodáltuk a református templomban a nemrég feltárt falképeket, Köröstárkányban meglátogattuk a református templomot, majd virágot helyeztünk el a hősök emlékművénel. Tenkén megnéztük a református templomot és a természetrajzi múzeumot. Nagyszalontán Dánielisz Endre vezetésével meglátogattuk az Arany János szülőháza helyén létesült tájházat, valamint a Csonkatornyot.

A konferenciát anyagilag támogatta a Bihar Megyei Tanács, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezete, a Partiumi Keresztény Egyetem, a Határon Túli Magyar Emlékhelyekért Alapítvány, Nagyvárad Polgármesteri Hivatala és a Nagyvárad Székeseházi Plébánia.

Dukrét Géza

Épített örökség és honismeret

Amikor valahová elmegyünk turistaként, akkor mindig az emblematikus épületeket keressük fel, fényképezzük le, illetve ezen épületek történetére vagyunk leginkább kíváncsiak. Egy magától értetődő, evidens dolog, hogy egy ország, egy nemzet kultúrája, történelme fennmaradt épületei alapján ismerhető meg, fedezhető fel a legkönnyebben. Ezért is fontos, hogy a történeti és esztétikai értékeket hordozó épületek fennmaradjanak. Ezáltal válunk – sok más mellett ezáltal is – válunk megismerhetővé az idegen számára. De az épített örökség befelé, a magunk múltja miatt is elengedhetetlen, hiszen *identitásunk részét* képezi, amire jogosan lehetünk büszkéek. Hiszen egy magyar büszke a Parlamentre, a Várra, a Lánchídra, egyáltalán a sokszinű, az eklektikus régi házakkal teli Budapestre, de büszke a kolozsvári és soproni középkori házakra, az esztergomi Bazilikára, a pécsi római kori sirkápolnákra, Fertőd és Gödöllő impozáns barokk kastélyaira, a debreceni nagytemplomra, a kilenclyukú hidra, vagy éppen a kolozsvári Szent Mihály templomra, Mátyás király szülőházára, Torockó népi építészetére. Nagyon sok épületet, épületegyüttest tudnánk felsorolni még, melyekre a külföld előtt is méltán büszkéek lehetünk.

Azt mondtam, hogy az épített örökségünk identitásunk része, – emberi és természetszerűen nemzeti identitásunk része. Ez persze egyénenként lehet erősebb és gyengébb. Aki több műemléket látott, ismert meg, az gazdagabb lehet, aki kevesebbet vagy csak úgy beszél és kiszalad egy-egy régi épületből, kipipálандó látogatásként tekint építészeti értékeinkre, annak számára elvesznek ezek az értékek, az kevesebb, szegényebb marad. A befogadás, a megismerés tehát egyéni feladat, egyéni felelősség, de az, hogy építészeti örökségünk megmaradjon, befogadhatóvá és megismerhetővé válhasson az egyéni felelősségen túl mindenképpen közösségi feladat, közösségi felelősség.

Magyarország története vérzivataros volt, amelyben mint tudjuk nem csak lélekszámban, nemzetünkben fogytunk, hanem az épített örökség is elmondhatatlanul nagy veszteségeket szenvedett. Elpusztult Zsigmond és Mátyás király budai palotája, a viseigrádi híres palota, Esztergom, Fehérvár, Va-

rad és még sok püspöki székhelyünk középkori bazilikája és folytathatnánk itt is a sort legalább oly hosszán, mint fentebb tettem. Ezek fájdalmas csapások, melyeket el kellett szenvednünk. Enyhítheti fájdalmunkat e téren a mai technika, hiszen a régészeti, történeti és művészettörténeti kutatások nyomán, maketten és számítógépes formában is újra megmutathatjuk azt, amit eltörölt a föld színéről a történelem. És ezeket ilyen formában felmutatva (magunknak és a külföldnek) büszkékké lehetünk újra elvezett, de újra megtalált építészeti értékeinkre, múltunkra. Újra identitásunk részévé válhat az, amiről eddig nem vagy alig hallhattunk. A tudományos kutatás tehát döntő fontosságú elpusztult építészeti értékeink, és persze a meglévő jobb megismerése tekintetében is. De erre még visszatérek később.

Elpusztult tehát építészeti értékeink egy fontos hányada tatárnak, töröknek, németnek, oroszoknak kezétől (direkt nem használom a köszönhetően kifejezést). Ez fájdalmas dolog, de nekem általában mégsem ez okozta, okozza a legnagyobb fájdalmat és szomorúságot, hanem az, amikor mi magunk, mi magyarok hagyjuk összedölni vagy bontjuk le azt, ami megmaradt, ami túlélte a háborús pusztításokat. *Önpusztításunk, önsorsrontó* politikánk része ez is, csak erről keveset szoktunk beszélni, amikor ezek a fogalmak előkerülnek. Legtöbbször gazdasági és egészségügyi vonatkozásában szólnak ezekről.

Budapestiként engedjék meg, hogy fővárosi példákat hozzak ezzel kapcsolatosan. Itt ugyanis különösen nagy múltja van épített értékeink elpusztításának. Erre első példa az 1849. évi Heintzi-féle bombázást túlélő barokk és főként klasszicista pesti belváros tervszerű lebontása volt, amit csak nagyon kevés ház élt túl. Olyan épületek is eltűntek ekkor, mint a híres pesti Városháza vagy a Pilvax-kávéház épülete. Ez utóbbi számomra mindig is az egyik legerőteljesebb szimbóluma volt az értékpusztításnak. – Mít érdemel az a nemzet, amely újkori történelmének egyik legszentebb helyét lebontja? De hány olyan épület van Budapesten és az ország más pontján, amelyen úgy kezdődik az emléktábla szövege, hogy „Ezen a helyen állt az a ház...”? – Nagyon sok ilyen ház van és sajnos még manapság is bontanak olyan épületeket, amelyekről tudni, hogy történelmileg, várostörténetileg jelentős épület volt vagy olyan, amelyről tudni, hogy jelentős nagyságunk szülőhelye vagy lakása volt benne. – Nem számít, mert Magyarországon a pénz, pl. az ingatlanfejlesztő érdeke mindig erősebb, mint a nemzeti, a kulturális érdek.

Folytatva a rossz példákat: 1930-as években lebontottuk a budai oldalon a Tabánt, a II. világháború után, a szocializmus lakótelep építései pedig régi városnegyedeket tüntetett el sorra pl. Óbudán, Józsefvárosban, Újpesten. És a pusztítás a rendszerváltás után is folytatódott, a budai oldalon fekvő Újlak XVIII–XIX. századi földszintes és egyemeletes lakásai váltak a 1990-es, 2000-es években múltidejűvé. A Tabán és Újlak lebontott házainál, de legutóbb a Józsefvárosban és a Ferencvárosban is arra hivatkoztak, hogy már menthetetlenné váltak a házak, vagy építészeti értéket nem képviselnek. Persze, mert hagyják őket tönkremenni, lepusztulni.

Sajnos Budapesten, ha valami földszintes vagy egyemeletes, akkor már veszélyben van, hiszen a helyére, 4–6–8 emeletes társasház is elfér, az hoz igazi hasznot, főként jó közlekedéssel rendelkező helyen. Ilyenkor az se számít, hogy ki építette, milyen építészeti értékei vannak. Számos ilyen bontást láttunk az utóbbi évtizedben a pesti ún. Zsidó-negyedben, olyan központi helyen, mint a belvárosi Kossuth Lajos utcában, de majd minden kerületben, városrészben voltak ilyen bontások. – Túléltek a II. világháborút, túléltek az 1956-os szabadságharc városi harcait, de az ingatlanfejlesztőket, a városrehabilitációkat már nem tudták túlélni. Ez utóbbihoz engedjenek meg egy megjegyzést! Én sohase érttem, hogy egy városrehabilitációt miért csak bontások tucatjaival vagy negyedek eltüntetésével lehet megvalósítani. Miért jó az, ha tízből két vagy három épület marad meg vagy csak egy mutatóba. (Mít rehabilitálnak így? Maga a rehabilitáció szó sem fedi azt, ami történik.) Ilyenkor gyakran megesik, hogy az alacsonyabb, de értékesebb épületek lebontásra kerülnek, a jellegtelenebb megmarad a magassága miatt. Ahol nincs különösebb építészeti érték, ott arra hivatkozunk, ahol meg van, elhallgatjuk, letagadjuk vagy szerzünk egy olyan statikai szakvéleményt, amely bizonyítja, hogy életveszélyes, menthetetlen állapotban van az épület. A végeredmény hosszú évtizedek óta, rendszerektől indítva és azoktól függetlenül ugyanaz: tűnik el az épített örökségünk. Éppen az, amire büszkékké lehetnénk, azt bontjuk rendületlenül. Mint egy rossz hagyomány: mindig lebontjuk azt, ami értékes, ahelyett, hogy hozzáépítenénk, hozzátennénk egy újabb értéket. Különbség persze van: míg elődeink úgy bontották le a barokk és klasszicista Pestet, hogy a helyére egy eklektikus, építészetiileg gazdag világvárost építettek, értékes épületekkel, pl. a Roosevelt téren (a korábbi Lánchíd-téren) lebontott Nákó-palota helyére a Gresham-palotát, a Kossuth Lajos utcában (a korábbi Hatvani utcában) a barokk Grassalkovich-palota helyére a Dreherbérpalota épült. Értékes épületek helyére értékes épületek kerültek, melyekre szívesen nézünk ma is fel, és amelyek egy része ma már műemlék vagy városképi védelem alatt áll. – Milyen épületek nőttek ki néhány hónap alatt mondjuk a pesti Zsidó-negyedben vagy a Józsefvárosban? – Legtöbbször jellegte-

len, arctalan, mondjuk ki, olyan semmilyen épületek, amelyek aztán sokkal nagyobb kárt okoztak a városképben annál, minthogy egy szép, bár romos ház helyére kerültek; sokkal nagyobbak, mert ezek az épületek nem illeszkednek, esztétikailag csak arra képesek, hogy robbantsák az egész utcaképet. Egy XIX. századi vagy századfordulós harmóniát tüntetnek el ezek a semmilyen, értéktelen házak. Egyetlen egy elég belőlük egy szép régi utcában ahhoz, hogy megszűnjék az a hangulat, ami addig olyan magától értetődő volt.

Egyébiránt ezt a hangulatot is fontosnak tartom, amikor az épített örökségről beszélünk. Egy villa-negyed, egy kertvárosi negyed, esetleg egy falusias, földszintes városrész a maga régi házaival maga is egy kort idéz, ezt is őrizni kellene tudatos városkonceptióval, megfelelő építési szabályzattal, helyi értékvédelmi rendelettel. Vannak már jó példák erre az ország egyes településein. Hogy csak egyet említsek – és direkt nem egy várost hozok példának – a baranyai Palkonyát, mely az elsők között volt Magyarországon, ahol a helyi védelemmel komoly eredményeket értek el. A település egyetlen kanyargó utcájában található 108 lakóház közül 52 száz-kétszáz esztendőös parasztházat vett az önkormányzat helyi védelem alá. A falukép-védelmi akció 1992-ben indult és hatalmas sikert hozott: a falu fele megújult, hiszen az említett félszáz házat tulajdonosaik teljes támogatásával – stílusjegyeit megtartva, illetve visszaállítva – helyreállították. Ez a program nemcsak, hogy országosan ismertette tette ezt a kis dél-magyarországi, villányi falut, hanem a település demográfiai összetételére is jótékony hatást gyakorolt, hiszen az 1990-es évek elején még előregedő falu fiatalosabbá vált, jó néhány fiatal család kedvet kapott a letelepedésre (immár a fiatalok lélekszáma azonos a nyugdíjasokéval). És nagyon fontos eredmény volt az is, hogy az új családi házak is tradicionális formában épültek ezt követően. Egyik nyaralásom során engem is lenyűgözött a falu hangulata, szépsége és emlékszem, nagyon tetszetek a védett épületek homlokzatát díszítő „Védett” feliratú, házat formázó kerámiák. (És akkor még nem említettem a híressé vált palkonyai pincésort, amely a Villány-Siklósi Borút kikerülhetetlen állomása lett.) Nyilvánvaló, hogy ez a falu sem újulhatott volna meg, ha nincs szilárd önkormányzati akarat; nem volt könnyű elkezdni a programot, mert a háztulajdonosok fele magánügyébe való beavatkozásként élte meg kezdetben a helyi védettségre irányuló rendeletet. És mit csinált ekkor a falu vezetése? – Média-kampányt indított: számtalan újságcikkkel, három televíziós kisfilmmel, mely a falu értékeiről szólt, sугallva a falukép-védelem szükségességét és az ebből fakadó előnyöket pl. a turizmus fellendülését. Az emberekre pedig ez nagy hatással volt. Mert lehet a médiát értékvédelemre is használni. De a helyzet persze egyáltalán nem fényes ebből a szempontból sem, mert kérdelem én: az épített örökség megmentése, egy-egy jó példája mikor és hányszor szerepel az esti híradókban, napilapokban, internetes fődolalokon? Az rendben van, hogy a *Műemlékvédelemben*, az *Örökségünkben* olvashatóak ezek, de ennek sajnos nincs társadalmi hatása, mert csak egy szűk szakmai körhöz jut el. – Sokkal több helyet kellene szánni az épített örökséget érintő kérdéseknek a médiában, akár egy szép műemlék helyreállításról van szó, akár egy düledező kúria megmentésére való felhívásról. Egy-egy amerikai ámokfutóról vagy bajba került macskáról szóló ma már egyáltalán nem színesnek mondható híresekét igazán ki lehetne váltani egy-egy kulturális értékünkkel kapcsolatos hírrel. A számos jelenleg is létező kulturális műsorban pedig az eddiginél is többször és behatóbban lehetne foglalkozni épített örökségünk helyzetével. Persze foglalkozhatnának külön műsorok is a témával Ráday Mihály közismert műsorához hasonlóan és egészen máshogy, fiatalosabban, pörgős formában is.

Egy jó és követendő példát hoztam a helyi védelemre, de hozhattam volna sokkal többet is, hiszen immár sok száz magyarországi településnek van helyi értékvédelmi rendelete. Már az 1990-es önkormányzati törvény, de különösen az 1997. évi LXXVIII. „az épített környezet alakításáról és védelméről” szóló törvény a helyi építészeti örökség értékeinek való feltárását, számbavételét, védetté nyilvánítását, fenntartását, fejlesztését, őrzését és védelmének biztosítását a települési önkormányzat feladatává tette. A települések többségükben élnek is a helyi védelem eszközével, amely a település és környezetének egészére vagy összefüggő részére, valamint egyes építményeire, illetve ezek részleteire terjedhet ki. Több száz településen tehát már rendelettel védik az épített örökséget, de sok esetben ez kevésnek, írott malasztnak bizonyul, hiszen az értékvédelemhez pénz is kell, mégpedig nagyon sok pénz, abból pedig az önkormányzatoknak nem sok van, hiszen, mint tudjuk, már jó néhány éve szinte minden pénz a működésre, a meglévő önkormányzati intézményrendszer fenntartására megy el. Ezért különösen felvetődik a központi, állami kormányzat felelőssége e kérdésben. Természetesen létezik az épített örökséget is védő állami hatóság, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH), és léteznek országos pályázati források is erre a célra, de ha ezek elérhetőségéről és főként összegéről kell valamit megjegyeznünk, akkor csak egy szó illik rájuk: botrányosak. Mi lenne, ha nem lennének EU-s források vagy pl. a Norvég Alap? Szégyen, hogy milyen keveset költünk mi magunk örökségvédelemre, épületeink helyreállít-

tására. Ezért nem jut sok száz műemlékünk rendbehozatalára pénz, ezért haladnak oly lassan még kiemelt műemlékeink felújítási munkálatai. Munkahelyem, a Magyar Nemzeti Múzeum gyönyörű klasszicista palotájának felújítása pl. majd 10 évig tartott, annyi ideig, amennyi idő alatt a Reformkorban felépült, több millió téglából, gépek nélkül, úgyhogy a nagy 1838-as árvíz miatt sokáig állt az építkezés.

Szóval botrányosan kevés pénz jut műemlékvédelemre, az épített örökség megmentésére. De így is, kis pénzből is csodákat lehet tenni, ezt a műemlékes szakma és a településeken sok-sok lelkes önkormányzati vezető és sok-sok civil ember bizonyította. Arra, hogy viszonylag kevés pénzből is bámulatos, szemet-lelket gyönyörködtető eredményeket lehet elérni jó példa a Teleki László Intézet, illetve Alapítvány e téren végzett tevékenysége, ti. 1999 és 2006 között a kultuszterca megbízásából ez az Intézet irányította, illetve bonyolította „A határon túli épített örökség felmérése és megóvása” című programot. Jó lenne, ha ez a program még nagyobb összeggel, mint korábban újra indulhatna, és ismét csodás eredményeket hozhatna! *(Örömmel hallottuk tegnap az erre vonatkozó pozitív ígéretet Tamási Judit KÖH elnök konferenciánkat köszöntő levelében.)*

Ennél a határontúli (-innyi) programnál is elengedhetetlen volt az előzetes kutatás, a szakmai felmérés. Nagyon fontos, hogy a települések minden zegézt-zugát bejárjuk, alaposan feltérképezzük és aztán az épületeket egyenként is dokumentáljuk. Jó, ha több szakma összefog: az építész, a történész, a levéltáros, a művészettörténész, a néprajzos együttműködik a felmérésben. Egy jó, körültekintő és komplex kutatás sok-sok értéket előhozhat, sok-sok olyan értéket is megmenthet, amiről a helyiek sem tudtak addig. A mai technika mellett már elengedhetetlen, hogy az értékek adatbázisban álljanak rendelkezésre. Az épített örökségre vonatkozó első nagyobb adatbázist már egy évtizede elkészítette a VÁTI Műemléki Irodája (az a VÁTI, amely 2007 óta a Helyi Építészeti Örökség Nívódíj pályázat lebonyolítója is). A legújabb és legizgalmasabb építészeti értékeinket is kutató és adatbázist létrehozó program Magyarországon az ún. *Téka-hálózat*, amely 2010-ben indult. A program öt állami intézmény együttműködésében valósul meg, úgymint a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kara, a Földmérési és Távérzékelési Intézet, a környezetvédelemmel és a vízügygel foglalkozó minisztérium, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat. A kutatást a Marcali Kistérség 38 településén és a Sárbogárdi Kistérség 10 településén végezték el, számba véve a természeti értékek mellett az épített értékeket (épületeket, szobrokat, kereszteteket stb.) is. A program 8 hónapos felmérési időszakában tehát összesen 48 település helyi védett épületeire, illetve nem védett, de építészeti-, történeti-, kultúrtörténeti értéket képező objektumaira teljes körű adatgyűjtés történt (tervtári, adattári, levéltári) és a települések bejárása is megvalósult, azaz a bel- és külterületek felmérése beosztott és szakemberekből álló – műemlékes építész, művészettörténész, restaurátor munkacsoportok által. A gyűjtés célja egy központi adatbázis összeállítása, amely később a térségfejlesztésekhez, a települések szabályozásához is felhasználható lesz.

Élőadásom végére maradt annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy milyen szerepet játszik az épített örökség a honismeretben? E kérdésre egyetlen mondatral is válaszolhatnánk: a honismeret, a helyismeret egyik legfontosabb területe az épített örökség, annak megismertetése és védelme. Ez így magában azonban túl egyszerű és evidens megállapítás lenne. A kérdés, a lényeges kérdés az, hogy mit tehetünk mi civilek, honismerettel, helytörténettel foglalkozó amatőrök és szakemberek? – Egészen egyszerűen azt, amit eddig is: kutatjuk az egyes épületek, épületegyüttesek múltját, kutatjuk levéltárakban, tervtárakban és persze helyben is, minden dokumentumot megkeresve, és ami még nagyon fontos és hangsúlyozandó: a helyi lakosokat, elsősorban az időseket felkeresve és kikérdezve. Az épületek múltjának feltárásánál fontos a róluk készült régi fényképek felkutatása is, melyek a legkülönbözőbb helyeken lehetnek, nem egyszer a háztulajdonos családnál. De az is nagyon fontos, hogy gondoljunk a jövőre is, és mi magunk is fotózzuk le azokat az értékesnek tartott épületeket, amelyek még állnak és a jövőben megmentésre, illetve renoválásra várnak. A mai digitális világ, a könnyen beszerezhető digitális fényképezőgépek ezt a munkát sokkal könnyebbé teszik, mint korábban. Itt meg kell jegyezni, hogy az egyéni fotódokumentálás bizonyos meglete mellett az 1980-as években Magyarországon, éppen a Honismereti mozgalom (az akkori Népfronton belül működő bizottság) már meghirdetett egy országfényképező akciót. Hogy ez pontosan milyen eredménnyel járt, nem tudom, de hogy ma is szükség lenne egy ilyen átfogó akcióra – természetesen koncepcionálisan megszervezve és végrehajtva – az nem kérdés.

A honismereti munkások kutatásai, alapkutatásai már eddig is komoly segítséget nyújtottak a profi, hivatásszerűen helytörténettel (is) foglalkozó szakembereknek. Persze ez a két világ a honismereti, műemlékvédelmi egyesületekben ma már jobban egyesül, inkább együtt van, mint korábban, és így ezek a

szervezetek egyre nívósabb honismereti, helytörténeti kiadványok közrebocsátására képesek. Egyik legjobb példának érzem ebben a témában a Dukrét Géza által kiadott „Épített örökségünk Bihar megyében” című kötetet, mely a megye műemlékeinek komplett felmérését, kataszterét tartalmazza. Sajnos ez eddig az egyedüli teljes felmérés, amely a tágabb értelemben vett erdélyi (valójában partiumi) megyékre vonatkozik. Adja Isten, hogy hamarosan legyen folytatása és megérjük, hogy egyszer az összes megyéé elkészüljön!

A kutatás és a publikálás mellett azonban nagyon nagy szükség van arra is, hogy civil szervezeteink ne csak az épített örökség megismertetéséből, hanem védelméből is kivegyék a részüket. Úgy gondolom, hogy a veszélyeztetett épületek kapcsán sokkal határozottabban és hangosabban, azaz offenzívabban kellene fellépnünk; kell, hogy legyen bátorságunk csatlakozni tiltakozó aláírásgyűjtésekhez, tüntetésekhez, adott esetben kezdeményezően fellépni.

És talán nem véletlenül hagytam a végére a honismereti nevelés fontosságának hangsúlyozását. Az ifjúságot ugyanis már akár az óvodás, kisiskolás kortól kezdve meg kell tanítanunk az épített örökség tisztelésére és szeretetére. Ennek eléréséhez feltétlenül szükséges volna ismét – hiszen néhány évig Magyarországon folyt ilyen tanrendszerű oktatás – a honismeret, helyismeret tanrendbe beillesztett oktatására. Ezt egészíthetnék ki azok a honismereti szakkörök és táborkok, melyek eddig is megpróbálták megismertetni és megszerettetni szülőföldjüket, kisebb pátriájuk értékeit. Ha ez ismét elindulhat és lendületet kaphat – mellyel kapcsolatban elhangzott már egy ígéret a jelenlegi magyarországi kormányzat részéről – akkor bizakodva tekinthetünk a jövőbe.

Ezzel a reménnyel köszönném meg megtisztelő figyelmüket!

Debreczeni-Droppán Béla

(Elhangzott a XVI. Partiumi Honismereti Konferencián, Nagyváradon, 2010. szeptember 4-én.)

Tájházat avattak Gyimesközéplekon

A történelmi Magyarország keleti peremén, Csikországon is túl, a Szépvíz település fölötti, vízválasztóként ismert *Szermászó* meredéken átjutva, ahonnan már kelet felé folynak a vizek, található egy csodálatos völgy, amelyben a Tatros hordozza több mint negyven patak vizét az egykori Etelközbe, a Szeret folyóba, az pedig a Dunába. Ezt a mintegy 30 km hosszú völgyet, – amit föltehetően egykor sok gimszarvasáról¹ Gyimesnek neveznek – a XVII. században kezdték benépesíteni részben a Madéfalvi-veszedelemből Moldvába futott s idővel visszaszivárgó, részben pedig Csikból idetelepülő székelyek. Mivel történelmileg és földrajzilag kiszakadtak a székelység Árpád-házi királyaink óta kiváltságos rendjéből – vagyis *elcsángáltak* – az ottaniak, s ennek nyomán a néprajztudomány is *csángóknak* nevezi a völgy három településének lakosait.

A magyarság egyik legfiatalabb népcsoportját alkotják tehát a *gyimesi csángók*, és peremvidéki helyzetük, földrajzi elszigeteltségük miatt rendkívül hagyományörzők. Ennek egyik szép jelét tapasztalhattuk 2010. szeptember 25-én, amikor a Gyimesi-szoros középső községében, Gyimesközéplekon megnyitották a hagyományörző tájházat. Azt hihetnők, hogy ezen a népi kultúrában mélyen gyökerező tájon könnyű dolog a hagyományörzés, de mint a következőkben *Mihók György* – itt kultúrigozgatónak nevezett – művelődési otthon vezetőtől, a tájház létrehozójától megtudtuk, itt is, e téren is meg kell küzdeni a jó ügyek szolgálatáért.

„*Ennek a hagyományörző háznak a célja kultúránk ápolása, tanulása és tanítása*” – mondta az igazgató úr avatóbeszédében. Majd érdeklődésemre részletesen elmesélte, hogy ez az épület eredetileg községházának épült 1934-ben. Akkor még ez a hely, a Sötét-pataka és Antalok-pataka közti Tarkó nevű vasúti megállóhely és a Mária Magdolna tiszteletére szentelt római katolikus templom környéke volt Középlek központja, ide építette magánvagyonából 1903-ban a boldog emlékezetű Mailáth Gusztáv püspök úr Gyimesközéplek ma is működő iskoláját. Amikor később a községházat levitték a település mai vasútállomásához, majd a szocializmus éveiben blokkházak építésével ott hozták létre a falu „köz-

¹ A *gim* (nőstényszarvas) főnév képzős származéka. (Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp. 1980. 252. old.)

pontját”, az épület magára maradt. Időközben volt szülészet, rendelő, fogászat, volt üzlet, volt bodega... s az 1990-es fordulat után kiürült, tönkrement, leromlott.

Még előzőleg létrejött *Szöcs János* történelemtanár, akkori iskolaigazgató munkájával a központban lévő kultúrház mellett egy régi csángó házban a „múzeumnak” nevezett gyűjtemény. Mikor idekerültem a néptanáchoz – mondja Mihók igazgató úr –, mert korábban a fafeldolgozónál voltam lakatosmester, láttam, hogy a „múzeum” ablakai be vannak törve, s az egész teljesen elhanyagolt, mocsokkal volt teli, gyermekek játszottak benne, s csak azt nem tették tönkre, amit nem értek el. Arra gondoltam, hogy meg kellene menteni, rendbe szedtettem, s tárgyalni kezdtünk arról, hogy felhozzuk az iskola udvarára. Volt egy vállalkozó, állta volna a költségeket, mert ott az udvaron kellett neki a hely. A megyei múzeum azonban nem járult hozzá, mert az épület az övék, s el is vitték Csíkszerdába, a Mikó-vár kertjébe. Ami benne volt, abból nagyon sok elveszett, de valamit azért sikerült megmentenünk. Akkor kezdtem azon gondolkozni, hogy ezt valahol el kellene helyezni.

Hosszú ideig tartott, amíg ezt az épületet megkaptuk az önkormányzattól. Szóban, aztán írásban is kértem, próbáltam egyezkedni. A néptanács le akarta bontani, hogy sportcsarnokot építsenek a helyére, a plébános úr pedig ravatalozónak szánta, de az önkormányzat nem engedte. Akkor valaki azt mondta a tanácsban, hogy „adjuk oda a Gyurinak, teljék benne kedve”. Ez volt a szerencsénk, s amikor a hagyományörző egyesület megkapta az épületet, rögtön elkezdték a takarítást. Kilenc nagy teherautó mocskot hordtunk ki a házból. Mikor látták, hogy komolyan vesszük a dolgot, a polgármester, meg az alpolgármester is mellénk állt.

Ez után ismerkedem meg a magyarországi *Hamza Lászlóné*val, a tordasi művészeti iskola igazgató-nőjével. Nagyon jó érzés volt, mert ő nemcsak biztatott, hogy így meg úgy *kellene* csinálni, hanem rögtön felajánlotta a segítséget. Akkoriban tanultunk egy csángó szindarabot, amit én írtam, ő megnézte és azt mondta, hogy turnét szervez számunkra. Volt is Magyarországon hét előadásunk, amiből megmaradt 60-70 ezer forintunk, abból indultunk el. Rendbe tettük a födeleket és az istálló oldalát. Amikor látták az önkormányzatnál, hogy tényleg haladtunk, a következő évben beletették a költségvetésbe és *megengedték, hogy dolgozzunk*.

Továbbra is az önkormányzat tulajdonában maradt az épület, mi használjuk, szakmailag pedig a megyei „kulturigazgatóság” hatáskörében van. A rendbetétel során magyarországi barátainkon kívül jelentős támogatást kaptunk a Megyei Művelődési Központ igazgatójától, *Ferenc Angélatól*. Nagyon sokat segített a munkanélküliekkel foglalkozó hivatal, akik évente jó néhány hónapra közhasznú munkásokat fizettek számunkra. Ez óriási dolog volt, mert kalákában ezt nem lehetett volna összehozni.

Következett aztán a hagyományörző ház kiállítási anyagának összeszedése. Néhány kisebb dolgot megkaptam ajándékba, de a többségét úgy vásároltuk meg. Az a szomorú, hogy ha valamit venni akárok, annyit kérnek érte, mintha minden zsebem tele volna pénzzel. Ez elkieserítő, mert tudom, hogy a magyarországi „régiségkereskedők” és a romániai cigányok potom áron, vagy ajándékba kapják. Magyarországiak hívták fel a figyelmemet, hogy gyimesiek ügyeljenek, mert elajándékozzátok a csángós tarisznyát, az átalvetőt ezeknek a „kulturális kalandoroknak”, akik elhitetik veletek, hogy ők milyen hagyományörzők. Aztán csinálnak egy nagy tarisznyából négy kicsikét, s Franciaországban jó drágán továbbadják. S itt, amikor a lányaim kezdtek táncolni, s akartam venni két csángós bundát, nem tudtam megengedni magamnak, hogy megvegyem, annyit kértek érte, úgy felverték az árát. Régi csángó bútort meg egyáltalában nem lehet kapni. Úgyhogy itt, ami látható, annak nagy részét még *Szöcs János* tanár úr szedte össze, mert most már így, ajándékba kapni mondjuk egy *kendőszeget*, lehetetlenség. Akinek még megvan, az nem adja el, ha meg is hal valaki, mire hirt kapunk, a régiségkereskedők már megjárták magukat.

A legtöbb segítség nem is tárgyi és anyagi volt, hanem szellemi, szakmai jótanács. Ilyet kaptam *Szöcs János* mellett, *Tankó Gyulától*, a megállói iskola egykori igazgatójától, *Ádám Gyula* szeredai főtöművésztlől és még sokaktól.

– *Kérem, mutassa be a hagyományörző múzeumot!*

Ez itt egy csángó szoba. Megpróbáltuk úgy berendezni, amilyen volt, de lehet, hogy kicsivel több minden van benne, mint a hagyományos csángó házban, mert ez jóval tágasabb, főleg magasabb. Meg aztán a *nagyházba*, ahogy akkoriban mondták, *osztóvátát* nemigen tettek, annak a konyhában volt a helye. Ez tehát a tisztaszoba lenne. Amott, a konyhában van a *vetélő* egy *csutakon*, aztán a *kendőszeg*. Nem egyformák a tálak, sem a *csiprok*, éppen, mint régen. Nagyjából ilyenek voltak ezek a gyimesi csángó házak. A csángós ruhák egy rúdra vannak felrakva, ahogy szokott volt.

Részlet a tájház megnyitó ünnepségéből (Ádám Gyula felvétele)

A szobákat úgy rendeztük be és úgy gondoltuk el, hogy nemcsak bejövünk s megnézzük, hanem itt dolgoznak is. Szőnek mind a két szobában, aztán lehet csipkét kötni, varrják a csángó ruhát, amit ki lehet hímezni. Ez a tájház tehát funkcionálisan működik majd, nem úgy, hogy csak megnézzük, mert itt munka is lesz. Az ágyak is úgy vannak megvetve, ahogy szokás nálunk, a csergék is úgy vannak elhelyezve. Még ebben a hónapban elkészül a központi fűtés, két pincénk van, az egyikbe kerül a kazán. A konyhát is úgy képzeltük el, hogy bármikor meg lehet főzni egy puliszkát, egy *magyarmálét*,² lehet *pánkót* sütni. A régi konyhai eszközök is megvannak: a *pityókatörő*,³ a *tekerő*,⁴ a *laskadeszka*.⁵

Tehát ez az intézmény egyszerre tájház, múzeumi gyűjtemény és tanműhely. Több mint tájház, mert azt csak megnézik és kész. De itt lesz mód a hagyományos munkák tanulására és végzésére is. Közel az iskola, bejöhetnek a gyermekek.

Aztán van itt még egy konferenciaterem, ahol lehet tanácskozni. Kiállító teremnek is jó. Itt vannak a Néprajzi Múzeumból kapott fényképek, amiken látszik, hogy a Magdolna-napi búcsún készültek az 1920-30-as évek között. Itt láthatók *Ádám Gyula* felvételei a gyimesi zenészekről. Itt van *Pulika Gyurka* képe is, aki nagyon híres és nagyon pénzes cigányprimás volt, tőle tanultak a legtöbben. Mellette *Zerkula*, meg a többiek.

Beépítettük a tetőteret is, ott lesz iroda, raktár, vendégszoba; lesz könyvtár is a Gyimesessel foglalkozó könyvek számára. Nemsokára kapok egy gyűjteményt Gyimesről szóló újságcikkek kivágásaiból, fényképekből, azt is itt helyezzük el – fejezi be bizakodó beszámolóját Mihók György.

Nem véletlenül mondta tehát *Ferencz Angéla*, a megyei művelődési központ igazgatónője, hogy a *tudásra* épül ennek a háznak minden funkciója, a *tudás átadására* szolgál. Egyik helyisége konferenciákra, tanácskozásokra alkalmas, itt adhatják át a „*tudományos tudást*”. A másik része a *néprajzi tárgyak elhelyezésére* szolgál, ez a *hagyományos tudás* helye. Mihók György igazgató úr pedig az utóbbi időben

² Túrós rakott puliszka.

³ Krumplinyomó.

⁴ Húsdaráló.

⁵ Gyűrűdeszka.

többször is vállalkozott *működtetéshez* szükséges *tudás elsajátítására*, különféle továbbképzéseken vett részt, ahonnan tudásában gyarapodva tért vissza. És nem véletlenül mondta a hagyományörző házat megszentelő *Bodó György* plébános úr II. János Pált idézve, hogy „*csak történelmi örökségre lehet helyesen tervezni.*”

Az ünnepélyes megnyitón, ahol idősebb asszonyok énekeltek – ha nem is gyimesi – énekeket, és kiválóan felkészített fiatalok énekelték, táncolták a gyimesi hagyományt, a megjelentek számából arra lehetett következtetni, hogy a *közeplokiak* máris magukénak érzik az új intézményt. Szívből kívánom, hogy a *Hagyományörző Tájház* eredményesen járuljon hozzá a gyimesi csángók kultúrájának szélesebb körű megismeréséhez, valamint annak a meggyőződésnek az elterjedéséhez, hogy ez a hagyományos műveltség mindnyájunk számára *értéket* jelent. Ennek a meggyőződésnek az elmélyítésére leginkább talán éppen maguknak a gyimesvölgyi csángóknak van a legnagyobb szükségük a megmaradásukat szolgáló identitás erősítésére.

Halász Péter

A Balaton festője, Vágfalvi Ottó

2010. augusztus végén töltötte be életének 85. évét *Vágfalvi Ottó*, a Balaton festője. Az alkalmából a balatonfüredi Kisfaludy Galéria retrospektív kiállítással mutatta be a mester legkedvesebb alkotásait: a korai *Őszi csend* címűtől a legújabb balatoni képekig. A Nagy Károly rendezte kiállításon összesen 61 olajfestmény volt látható. A festő tisztelőit dr. Bóka István polgármester, országgyűlési képviselő köszöntötte. Ünnepi beszédében ismertette a mester életútját, imponáló művészetét, a Balatonhoz kötődését. A Veszprém Megyei Céh nevében Kovács Endre méltatta Vágfalvi Ottó munkásságát, majd a pályatárs, Heitler László festőművész, első monográfiusa köszöntötte.

Stég a fűzfői partnál

Messziről érkezett Vágfalvi Ottó a magyar tengerhez. Szerencsen született, Sárospatakon érettségizett, majd a Képzőművészeti Főiskolán *Burghardt Rezső* és *Kontuly Béla* tanítványa volt. 1949-ben szerzett diplomát, s mivel a főiskolán az ábrázoló geometria kötelező tantárgy volt, Füzfőgyártelepen a Nitrokémia szerkesztő-technikusként alkalmazta, majd később a művelődési ház igazgatója lett. Több mint hatvan éve él a Balaton partján. Eleinte a szülőföld élményei jelentek meg vásznain, sőt ebben az időben sok portrét is festett. A nagy elődök megérintették Vágfalvit. *Egry, Bernáth, Halápy* és különösen *Bartha László* tihanyi korszaka volt hatással munkásságára. Heitler László róla írt monográfiájában olvashatjuk: „...*ma már a Balatonról következetesen és hűtelt érdemlően szóló festővel van dolgunk Vágfalvi Ottó személyében.*”

Hosszú küzdelmekben vívta ki ezt a rangot. A tó, mint festői téma sokáig bűvópatakként tűnt fel a munkásságában. A szülőföld vonzásában alkotott inkább, gyakran járt a tokaji művésztelepre, ahol a zempléni, hegyaljai táj világa foglalkoztatta. Tussal, akvarellal, olajjal jelenítette meg ifjúsága világát. Különféle festői kísérleteket folytatott a tájak domináns karakterének meghatározására. A Balaton zöldes-szürkés, párizsi kék karakterét a nedvzöld hozzáadásával alakította ki, a mediterrán tengert ultramarinos és azúrkék színekkel jellemezte.

Vágfalvi Ottó művészete, festőisége azért is oly meggyőző, mert érzékenységét a kíváncsiság, a művészi kifejezés keresése hatja át, a beleélés és a benne élés szándéka. Megragadta és itt marasztalta a Balaton-mellék. A folyton változó világot ragadja meg, a leheletfinom árnyalatok, az egymásba átsimuló színhangulatok, egy-egy tárgy, egy-egy sors hétköznapi villanásai.

A néző csodálatát váltja ki, amint a művész a hasonlóknak vélt témákat újra és újra átélve fokozza képi mondanivalójának hatását. A művészettörténetből ismeretes, hogy a nagy művészekre jellemzők a variációk. A téma mindaddig való kibontása, amíg képiles hatni és közölni tud.

A fények és színek nemcsak esztétikai élményt nyújtanak, hanem a lélek megújulásának és az emberi érzelmek tisztaságának őszinte hite is sugárzik. Vágfalvi Ottó festményein a mesterség becsülete érhető tetten. Személyes szimpátiát kelt ő maga, a csendes szavú ember is, aki szépnek, bontatlan harmóniájának látja maga körül a nemes eszközökkel megörökített mutatványos világot. Vágfalvi hitvallása szerint a természet olyan tökéletes, hogy a festő legyen boldog és megilletődött, ha jelenségeit festékeivel újra fel tudja idézni. Hiszen mi lehet szebb a látott világ szín és formaharmóniájánál? A fényittas tavaszról, a lángosillatú nyárról, a szőlőérlelő őszelel, s a porkahavas, jégzikrázó télelel...

Valahányszor körbeutaztuk Tarczy Péter vagy Tóth-Baranyi Antal barátommal a Balatont, mindig betértünk hozzá. Elénk tárja legújabb műveit. Minden művében az ember lelki otthonát, hazatalálását keresi-sugallja. A valóság szép-lényegét.

„*Amíg van festékelem addig dolgozom, és higgyék el, rengeteg festékelem van otthon*” – mondta a megnyitón Vágfalvi Ottó. Szülessen még számtalan festmény – kívánjuk a Mesternek!

Matyikó Sebestyén József

In memoriam

Dr. Kolta László

Vannak helyzetek, amikor sikertelen próbálkozás tárgyilagos mondatokkal szólni valakinek a munkásságáról, érdemeiről, az életéről. Ilyen helyzet minden nekrológ, a búcsúszó, az elköszönés, különösen, ha olyas valakiről szól, aki közel állt hozzánk. Dr. Kolta László tanár úr nagyon közel állt hozzánk! 2010. szeptember 25-én, életének 89. évében csöndben távozott körünkől bonyhádi otthonában. A család, a tisztelők és a Tolna Megyei Egyed Antal Honismereti Egyesület gyászában osztozik a Honismereti Szövetség is.

Laci bácsi – bocsássák meg nekem a bizalmas megszólítást, de számomra az volt és az is marad – iskolát teremtett a kerek egészélel fejleszthető helytörténeti munkásság terén. Több mint ötven évig volt rendszeres résztvevője Tolna megyében a tudományos ismeretterjesztésnek. Tudását sokfelé osztotta, egy időben ellátta a TIT járási titkári teendőit is. Az első között szervezte meg a honismeret iránt érdeklődők közösségét Bonyhádon. A művelődési ház Honismereti Köre az ő vezetésével járta végig Tol-

na megye történelmi emlékhelyeit, és ismerkedett meg szűkebb hazánk épített örökségével, jeles személyiségeivel.

Tudását, kutatási eredményeit újságcikkek, tanulmányok és könyvek formájában is megosztotta velünk. 230-at meghaladó írásai, 11 önálló kötete gazdag hozzájárulás Tolna megye helytörténeti irodalmához. Kutatómunkájának és írásainak ihletője újra és újra a Völgység és annak központja, Bonyhád, benne a táj hírességei. Köztük is elsősorban az Apponyiak, Illyés Gyula, Perczel Mór és Vörösmarty Mihály. Kolta Lászlóról is elmondható, ezért ide kívánczok a költő *Szépplak* című versének egy részlete:

*Téged is, óh Völgység! Az idő elragadjon-e tőlem,
Szóljak-e mindenről, ha dal ébreszt, csak ne te rólad?
És ha neved zendül nagy késő korra lejutván,
Senki ne tudja, hogy oly szentté lett tájad előttem?
Hogy fiatalságom Tündérországa te voltál?*

Tevékeny életútja azzal vált teljessé, hogy ha kellett, tisztséget, szerepet vállalt a kulturális közéletben is. A honismereti mozgalom országos kibontakozásának idején évekig volt járási elnöke a Hazafias Népfrontnak, 25 évig vezette a Honismereti Kört. Alapító elnökként vett részt az újjászülető Bonyhádi Öregdiákok Szövetségében. A Tolna Megyei Honismereti Egyesületnek is alapító tagja, 1992-től vállalt elnökségi tag tisztséget, tapasztalataival segítő munkáját az egyesület örökös tiszteletbelfi elnökségi tag címmel köszönte meg.

Laci bácsi – ahogy Bonyhádon tisztelték: a nagybetűs Tanár Úr – élete végéig tanított, példával, tudással, szigorú igényességgel. Meggyőződéssel vallotta, hogy a környező vidék a haza egy része. A helyes történelemszemlélet a család, a szülőföld, a lakóhely gyökereink megismerésén alapul, e nélkül nincs nemzeti önbecsülés és hazaszeretet. Alakja élete támaszával, Piroskával, sokak számára ismerős a Honismereti Akadémiáról, írásai gyakran voltak olvashatók a Honismeret című folyóiratban.

Munkásságát összefoglaló egyesületi kiadvány készült a Bél Mátyás-díjas helytörténetirő 80. születésnapja alkalmából, melyben ő maga vallott életútjáról. Ősei Örvidéken (Burgenlandban) éltek, apja felsőlövői osztrák szegényparaszt családnak volt a tizenkettedik gyermeke. Klenner Adolf sok tanulással a lelkészi hivatást választotta, 66 évig szolgálta evangélikus gyülekezetét. Harmadik gyermeke, László 1922. január 29-én született Bátaapátiban, aki a bonyhádi gimnázium után Szegeden folytatta tanulmányait. 1944-ben kapott történelem-földrajz szakos tanári oklevelet és történelemből bölcsészdoktori diplomát. Egész életre szóló nyomot hagytak benne a háborús évek, a Volksbund propagandája, majd a Hűséggel a hazához mozgalom, melynek ő is tagja lett. A sokakat megnyomorító francia hadifogság után, 1947-ben változtatott nevet, Koltára magyarosítva. Tanári pályájának évtizedei, 1956-ban a gimnázium igazgatójaként, a bonyhádi középiskolákhoz kötődtek. Közben megyei szakfelügyelői feladatokat is vállalva, 36 évi tanítás után, 1982-ben vonult nyugdíjba. A történelemtudomány, a helytörténetírás ismert személyiségei mondhatták tanáruknak, köztük Bárdi László, Solymár Imre, Szilágyi Mihály, Szita László.

Egyetemi tanárrá emelkedett egyik tanítványa így emlékezett meg róla: „*Kolta tanár úr volt talán életemben az első, akitől megtanultam a tananyag rendszerezésének és a lényeg megragadásának a tudományát. Ma is előttem van az az óra utáni szünet, amikor tanár urat ötödik osztályos korunkban arról győzködtük, hogy csak ő tudna egy jó tankönyvet írni nekünk. Ő ezen csak mosolygott [...] egyéniségéből, megjelenéséből sugárzott az ismeretek átadásának a tisztelete. Egyénisége külsőségekben is példát mutatott. Tőle megtanulhattuk, hogyan illik megjelenni egy osztály előtt [...] édesanyám egy-egy testtartásomra, kiállításomra gyakran emlegette, hogy volt a fiamnak egy tanára Bonyhádon és őt utánozta ez a gyerek...*”

Munkásságát számos elismerés kísérte: Kiváló tanár, Bonyhád város díszpolgára cím, a honismereti mozgalom Bél Mátyás-díja, Perczel-díj, Tolna megye primisszima díja. A legutóbbi figyelmességet, a honismereti mozgalom 50. évfordulója alkalmából megítélt országos elismerést már nem vehette át, kiosztásának napján köszönt el tőlünk végleg.

A Honismereti Szövetség és egyesületünk koszorújával búcsúztunk dr. Kolta Lászlótól október 2-án a bonyhádi evangélikus temetőben.

Kaczián János

Gaál István emlékezete

Irdatlan távolságra jutott az ürmösháti paraszti élettől, noha közben mindig a szeretett szülőföld vonzásában maradt Gaál István, Jászládány „költő-helytörténész”. 1924-ben született parasztszülők gyerkekeként, élte az akkoriban jellemző paraszti életet, de már korán megmutatkozott, hogy más, mint a többi hasonló gyerek. Második elemistaként verset írt, miközben a II. számú tanyasi iskola padjait kop-tatta, legyalogolva naponta 8 km-t esőben, fagyban, sárban. Az osztatlan tanyasi iskolában negyedikes korára már tudta a hatodik osztály anyagát. Erkölcsi tartását jelezte, hogy tizenéves korában fogadalmat tett: nem fog inni, dohányozni és káromkodni. Mindezt be is tartotta haláláig.

A verset írogató parasztember felkeltette a Rákosi-kor hatóságainak gyanúját, s 1953-ban tömlőbe került, mint aki meg akarta dönteni a népi demokráciát sirató dalokkal, kesergő versekkel, fegyvertele-nül. – De hogyan is jutott ideig? A szülőföld határtalan szeretetének zengése ebben az időben nem tarto-zott az erények közé, nem tetszett a hatalomnak a nyárfás, takaros kis tanyák pusztításán vagy a téeszé-sítésen keseregni. Már az 1930-as évektől létezett az Igazság, a Kisgazdapárt lapja, melynek egyik szer-kesztője a jászkáohalmi dr. László István Péter jogász, aki falujának kapitányréti tanyavilágából szár-mazott. Létrehozták a *parasztíró kört*, ahová esanádpalotai, szántói, csitári, vitnyédi, berhidai, ozorai, alsómocsoládi, sellyei, ecsegi, jászkáohalmi, jászládányi parasztemberek írogattak. Írtak az illegális Barázdák népébe is.

Aztán 1953-ban az ÁVH lecsapott rájuk, és „államellenes irodalmi szervezkedés” címén tízükre 96 év börtönt szabtak ki. Gaál István 7 évet kapott. Előbb Márianosztrán, később a várpalotai bányában csillésként, majd vājárként dolgozott. 1956 elején szabadult és a következő évtől a Jászsági Állami Gazdaságban dolgozott. Ez időben elvégezte a mezőgazdasági technikumot, és szakkikkeket írogatott országos lapokba. 1989-től azonnal bekapcsolódott a politikai és társadalmi életbe: tagja lett az első szabadon választott önkormányzatnak, majd alpolgármester volt, sőt közel egy évig – a polgármester lemondása miatt – ebben a pozícióban ő volt a nagyközség tényleges polgármestere. 1990-ben, majd 1995-ben *Pacsirtaszó* címmel megjelentetett egy verses könyvet azokból az alkotásokból, melyekért hajdan üldözték.

Elmúlt hetven éves, amikor megbízást kapott a község vezetésétől, hogy írja meg Jászládány törté-netét. Nagy örömmel fogott hozzá, hiszen egész életében kutatott e témában. A következő hat évben szinte csak aludni járt haza Szolnokról, Egerből, a levéltárakból, de századunkra elkészült a három kö-tetes mű. Jászládány nagyközség díszpolgárává választotta és megkapta a Jászságért-díjat.

Gaál István azt írta egyik versében:

*Engem elfelejtetek, – mert paraszt vagyok,
Születésemet
Nem harsogták világgá az angyalok.
Engem elfelejtetek, – mert magyar vagyok,
Halálom hírét
Nem zúgja harang, s nem közlik a lapok.
Engem elfelejtetek, – mert árva vagyok,
Sírhalomra sem
Borul majd senki – csak a csillagok... ”*

Pista bácsi! Mi harcostársaid: honismeretesek nem felejtünk! Béke poraidra!

Fodor István Ferenc

Emlékezés Csíkvár Józsefre

1932. március 18-án született a Somogy megyei Vízváron, magyar-horvát határ menti faluban. Édesanyja és nagyanyja is kiváló táncos hírében állt, az asztalos mesterséget folytató nagyapja és édes-
apja hangszereket is készített és játszott is azokon.

Csíkvár József a csurgói Nagyváthy János Mezőgazdasági Szakiskolában került kapcsolatba Együd Árpád néprajzkutatóval, aki testnevelő tanárként és kollégiumi nevelőként dolgozott az iskolában,

gyűjtötte a környék táncait, hagyományait, vezette a Csokonai Néptánc Együttest. Bekapcsolódva a gyűjtőmunkába és az együttesbe, alakult ki több évtizedes baráti és szakmai kapcsolatuk, amely Együd Árpád haláláig tartott. Az amatőr néptánc mozgalomban nyújtott kiváló teljesítményére, tehetségére felfigyelt Roboz Ágnes és meghívta a színművészeti főiskola táncszakára, ahol koreográfusként végzett 1955-ben. A főiskolai évek alatt megismerkedett a szakma kiváló képviselőivel: Muharay Elemérrel, Pesovár Ernővel, Olsvai Imrével és részt vett a néptáncgyűjtők munkaközösségének munkájában.

A főiskola elvégzése után visszakérült Somogyba. A Megyei Tanács Művelődési Osztályának munkatársaként számos országos és regionális rendezvény alapítója, ötletgazdája, mentora lett. Ezek a rendezvények, találkozók voltak a szakmai fórumai, bemutatkozási és megmérettetési lehetőségei a megyében és a régióban működő néptánc- és hagyományörző együtteseknek. Ezek a jelentős rendezvények évekig, évtizedekig működtek, de van olyan, amely a mai napig is megrendezésre kerül. Közülük a legfontosabbak a Balatonföldvári Néptánc Fesztivál (később Folklór Találkozó), a Dél-Dunántúli Népművészeti Hét, az id. Kapoli Antal emlékére rendezett faragópályázat és kiállítás.

Számos együttes alapítója, vezetője, művészeti vezetője, szakmai instruktora volt pályája során. Alapító koreográfusa a Somogy Táncegyüttesnek, a bari Boróka Táncegyüttesnek és a szennai Zselic Hagyományörző Együttesnek. Művészeti vezetője volt hosszabb-rövidebb ideig ezeknek az együtteseknek, valamint a Buzsáki Népi Együttesnek és a Karádi Népi Együttesnek. Gyűjtéseiből koreográfiákat készített, hogy a néptánc- és hagyományörző együttesek saját településük, térségük anyagát mutathassák be szerepléseik alkalmával. A rendszeres továbbképzések szervezése mellett folyamatosan járta a megyét és szakmai instrukciókkal segítette az együttesek munkáját.

Az ötvenes évek elejétől több évtizeden át állított színpadra saját gyűjtésű táncokat, szokásokat, gyermekjátékokat, a megyében működő szinte valamennyi néptánc- és népi együttes, hagyományörző együttes részére, de pályája kezdetén Vas, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megyében is gyűjtött és instruált együtteseket. A hetvenes évek elején Együd Árpáddal együtt készítették el a „Röpülj Páva” televíziós vetélkedő „Somogyi lakodalmas” és „Somogyi búcsú” forgatókönyvét. Az országosan második díjas somogyi versenyműsor rendezője, koreográfusa és lelke volt. Mint minden munkájában, ebben is megmutatkozott szakmai felkészültsége és hihetetlen munkabírása.

A hetvenes évek végén a Somogy Megyei Művelődési Központ főmunkatársa, majd művészeti osztályvezetője lett. 1990-es nyugdíjba vonulásáig ebben az intézményben dolgozott. A felnőtt néptánc- és hagyományörző együttesek szakmai-módszertani segítése mellett az utánpótlás-nevelést, a hagyományok „visszatanítását” tekintette legfontosabb feladatának. A „kulturális seregszemlék” korszerűbb változataként a megyében ekkor még mindig működő művészeti szemlék mellett és helyett olyan szakági versenyeket, bemutatókat, képzési formákat alapított, vagy vett részt megalapításukban, mint a „Hajlik a meggyfa” népdaléneklési és népzenei verseny, az Együd Árpád emlékére rendezett gyermek- és ifjúsági néptánc együttesek versenye, vagy a Dudaiskola.

Kiadványokat szerkesztett, népszerű tananyag összeállításában vett részt, előadásokat tartott, fiatalokat tanított. A megyei népművészeti egyesületek megalakulásának első időszakában – a nyolcvanas évek elején – szervezője és alapítója volt a Somogy Megyei Népművészeti Egyesületnek. 1990-ben nyugdíjba ment ugyan, de a táncosok és hagyományörzők közösségei továbbra is számíthattak rá.

Több mint fél évszázadon át szolgálta a népi kultúra, a hagyományörzés ügyét. Munkásságáért számos megyei és országos kitüntetést kapott. 1971-ben Kaposvár Város Művészeti Díjával, 1972-ben Szocialista Kultúráért Kitüntetéssel, 1986-ban Kiváló Népművelő címmel, 1989-ben Vikár Béla Emlékéremmel, 1991-ben Somogy megye Közművelődési Díjával ismerték el tevékenységét. A hivatalos kitüntetések azonban eltörpülnek a néptáncos társadalom köszönete, elismerése és szeretete mellett, amely körülvette.

Igazán megköszönni azt a több mint fél évszázados munkát, melyet a közösség érdekében végzett, akkor tudjuk, ha tovább folytatjuk. Ezt teszik gyermekei is. Gábor népzenešzként, a Somogy Táncegyüttes menedzserként, Tímea táncosként, néptánc pedagógusként, hogy utódaink ismerjék, szeressék és őrizzék elődeik kulturális örökségét, hogy mélyen gyökerezzenek és szilárdan álljanak szülőföldjükön. Ehhez a munkához kaptak tőle municiót mindazok, akiknek abban a szerencsében volt részüik, hogy ismerhették, együtt dolgozhattak vele. Köszönet érte mindannyiunk nevében.

Károly Irma